

Міністерство освіти і науки України
Красноармійський індустріальний інститут
державного вищого навчального закладу
«Донецький національний технічний університет»

Фінансове право
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
для студентів економічних спеціальностей

Міністерство освіти і науки України
Красноармійський індустріальний інститут
державного вищого навчального закладу
«Донецький національний технічний університет»

Фінансове право
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
для студентів економічних спеціальностей

*Розглянуто на засіданні
кафедри СГП КІІ ДонНТУ
протокол № 4 від «4»_01_2010*

*Затверджено на засіданні
навчально-видавничої
ради ДонНТУ
протокол № 1 від « 01 »_03_2010*

Красноармійськ – 2010

Методичний посібник з фінансового права для студентів економічних спеціальностей / укладач: Пархоменко М.М. асистент кафедри СГП КП ДонНТУ. – Красноармійськ: КП ДонНТУ, 2010. – 130 с.

В методичному посібнику представлені: конспект лекційного курсу з фінансового права, тематика контрольних робіт з методичними вказівками до їх виконання, екзаменаційні (залікові) питання, критерії оцінювання самостійної роботи студентів. В посібнику надано список рекомендованої літератури.

Укладач: асистент Пархоменко М.М.

Рецензент: Дяченко Н.І., кандидат історичних наук, доцент

Відповідальний за випуск: завкафедри СГП КП ДонНТУ Дяченко Н.І.

ЗМІСТ

1. Загальні положення	6
2. Лекції з дисципліни	7
Тема 1. Фінансове право як галузь права	7
Тема 2. Фінансова система України	12
Тема 3. Предмет та метод фінансового права України	14
Тема 4. Фінансовий контроль	16
Тема 5. Фінансові правовідносини	33
Тема 6. Бюджетне право України	36
Тема 7. Бюджетний процес	42
Тема 8. Доходи і видатки бюджету	57
Тема 9. Таємні видатки. Захищені статті видатків. Міжбюджетні відносини	76
Тема 10. Податкове право	82
Тема 11. Банківське право. Банківська система України	88
Тема 12. Валютне регулювання та валютний контроль	102
Тема 13. Грошовий обіг та розрахунки	107
3. Варіанти контрольних робіт	125
4. Методичні вказівки до виконання контрольних робіт	126
5. Екзаменаційні (залікові) питання	127
6. Критерії оцінки якості знань студентів	127
7. Список рекомендованої літератури	128

1. Загальні положення

Перехід України до ринкової економіки призводить до розширення сфери фінансово-правового регулювання фінансової діяльності. Громадянське суспільство не може успішно функціонувати та розвиватись без держави. Держава, в свою чергу, як організація публічної влади, неминучою умовою реалізації притаманних їй завдань і функцій передбачає наявність державних фінансів.

Під час вивчення дисципліни «Фінансове право» студенти повинні засвоїти загальноvizнані фінансові постулати, опанувати інструментарій, навчитися самостійно аналізувати його законодавче оформлення, оволодіти навичками практичного застосування фінансово-правових знань, що і становить мету викладання дисципліни. Головними завданнями курсу є сприяння формуванню у студентів умінь орієнтуватися в системі джерел фінансового права, аналізувати й узагальнювати вивчений матеріал.

Зміст програми вивчення дисципліни «Фінансове право» охоплює загальну і особливу частину фінансового права.

При вивченні дисципліни поєднуються аудиторні заняття і поза аудиторна самостійна робота студентів. Зміст самостійної роботи визначається тематичним планом вивчення дисципліни, методичними матеріалами та завданнями викладача.

Перевірка засвоєних знань, набутих навичок і вмінь студентів відбувається у формі поточного, модульного та підсумкового контролю.

Поточний контроль передбачає активну участь у семінарських заняттях та роботу в аудиторії під час лекцій.

Модульний контроль здійснюється після опанування визначного у структурі курсі обсягу знань (двічі на семестр).

Підсумковий контроль здійснюється у формі заліків або іспитів по закінченню семестру.

В методичному посібнику надано структуру, обсяг курсу, тематику контрольних робіт з методичними рекомендаціями до їх виконання, екзаменаційні (залікові) питання. Виділені критерії оцінки самостійної роботи студентів та список рекомендованої літератури. Обсяг курсу «Фінансове право» передбачає 108 годин, аудиторного навантаження 6 годин, практичні заняття 4 години та 98 годин СРС .

2. Лекції з дисципліни

Тема 1. Фінансова діяльність держави

1. *Поняття та види фінансів;*
2. *Фінансова діяльність держави;*
3. *Принципи та методи фінансової діяльності держави;*

1. Поняття та види фінансів;

Фінансову діяльність в Україні регулюють наступні законодавчі акти:

- 1) Конституція України від 28.06.1996р.
- 2) Цивільний кодекс України від 16.01.2003р.
- 3) Господарський кодекс України від 16 січня 2003р.
- 4) Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р.
- 5) Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р.

Фінанси – це сукупність відносин, що мають розподільчий характер і опосередковуються через доходи та видатки суб'єктів фінансових правовідносин, зокрема, через фізичних та юридичних осіб, державу, міжнародні фінансові організації тощо.

Ознаки фінансів:

1. Це грошові відносини;
2. Це економічні відносини;
3. Вартісний характер;
4. Розподільчий характер;
5. Опосередковуються через доходи та видатки.

Фінанси є об'єктом фінансової діяльності.

Фінансова діяльність – це діяльність, яка проявляється у формуванні доходів та здійсненні витрат суб'єктами фінансових правовідносин.

Фінансові відносини – це відносини, що відображають рух вартості від одного суб'єкта до іншого і характеризують розподільчі, перерозподільчі та обмінні процеси і матеріально проявляються у грошових потоках.

Особливості фінансів:

1. Тісно пов'язані з функціями держави;

2. Це відносини між державою та фізичними і юридичними особами з приводу формування, розподілу та перерозподілу централізованих та децентралізованих фондів коштів;
3. Нерозривно пов'язані з існуванням товарно-грошових відносин;
4. Пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного валового продукту.

Фінанси поділяють на державні і приватні.

Переважно державні фінанси є предметом дослідження Фінансового права.

Ознаки державних фінансів:

1. Це економічні відносини;
2. Це відносини з приводу мобілізації, розподілу та витрачання коштів;
3. Мета: виконання завдань та функцій держави.

Відмінності державних фінансів відповідно до д приватних:

1. Держава застосовує примусовий порядок мобілізації фінансових ресурсів;
2. Державні фінанси дуже тісно пов'язані з грошовою системою держави;
3. Значний розмір державних фінансів;
4. Державні фінанси спрямовані на задоволення загальносуспільних потреб;
5. Пріоритет видатків над доходами.

Централізовані фонди коштів – це кошти, що перебувають у розпорядженні:

1. Держави як суб'єкта публічної влади;
2. Органів місцевого самоврядування.

Децентралізовані фонди коштів – це кошти, що перебувають у розпорядженні окремих суб'єктів господарської діяльності і створюються за рахунок їх власних прибутків.

Централізовані та децентралізовані фонди коштів у вузькому розумінні включають в себе гроші (готівкові, безготівкові).

Централізовані та децентралізовані фонди коштів у широкому розумінні включають в себе валютні цінності. Хоча деякі автори вважають, що централізовані та децентралізовані фонди коштів у широкому розумінні включають в себе гроші, цінні папери та валютні цінності.

Але відповідно до Декрету КМУ „Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993р. валютні цінності – це

1. Валюта України - грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу,

кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

2. Платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

3. Іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу,

кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;

4. Платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах;

5. Банківські метали - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Відповідно до ч.1 ст.192 Цивільного кодексу України: цінний папір - це документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цього документа, іншим особам.

2. Фінансова діяльність держави;

Фінансова діяльність держави – це планова діяльність у сфері мобілізації, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів з метою виконання завдань та функцій держави.

Особливості фінансової діяльності держави:

1. Міжгалузевий характер;

2. Суб'єкти фінансової діяльності держави – це органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

3. Поєднання імперативних та диспозитивних методів управління.

Фінансова діяльність держави значною мірою врегульована на законодавчому рівні. Зокрема, відповідно до п.1 ч.2 ст.92 Конституції України виключно законами України встановлюються:

- Державний бюджет України і бюджетна система України;
- система оподаткування, податки і збори;
- засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків;
- статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України;
- порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу;
- порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи.

3.Принципи та методи фінансової діяльності держави;

Принципи фінансової діяльності держави:

1. загальноправові:

- законність;
- верховенство права;
- суверенітет держави;
- рівність усіх форм власності;
- та ін.

2. галузеві:

- публічний характер фінансової діяльності держави;
- розподіл функцій між представницьким органом та органами виконавчої влади у сфері фінансової діяльності;
- пріоритет законодавчого органу над виконавчими;
- пріоритет видатків над доходами;
- всебічний контроль у сфері фінансової діяльності;
- плановий та цільовий характер використання фінансових ресурсів держави.

Методи фінансової діяльності держави:

· мобілізація коштів – це система заходів, які здійснюються державою для планомирного формування фондів коштів.

Види мобілізації: обов'язкова (сплата податків) і добровільна (допомоги, пожертви, дарунки).

· розподіл коштів - це система заходів щодо виділення коштів за призначенням.

Завдяки розподілу коштів видно пріоритети державної політики та її співвідношення з функціями держави. Розподіл коштів здійснюється на підставі Бюджетного кодексу відповідно до Закону України про державний бюджет.

Методи розподілу коштів:

1. Фінансування;
2. Кредитування.

Фінансування – це безповоротний, безоплатний, цільовий відпуск коштів, що здійснюється на підставі затвердженого фінансового плану з відповідного централізованого фонду кошту.

Ознаки фінансування:

1. Безповоротність;
2. Безоплатність;
3. Цільовий характер;
4. Підстава здійснення – закон про державний бюджет, рішення про місцевий бюджет;
5. Здійснюється з бюджету відповідного рівня.

Кредитування – це виділення коштів на певний строк на засадах оплатності та поворотності з додержанням цільового призначення.

Ознаки кредитування:

1. Оплатність;
2. Строковість;
3. Поворотність;
4. Цільовий характер;
5. Підстава здійснення – закон про державний бюджет, рішення про місцевий бюджет;
6. Здійснюється з бюджету відповідного рівня.

· використання коштів – це система заходів щодо використання за призначенням бюджетних коштів.

Ознаки використання коштів:

1. Плановість;
2. Цільовий характер;
3. Ефективність;
4. Економія;
5. Здійснюється в межах затверджених лімітів.

· фінансовий контроль - це система заходів щодо додержання законності, фінансової дисципліни і раціональності у під час здійснення фінансової діяльності держави.

Питання для самоконтролю

1. Що таке фінансова діяльність? Назвіть її об'єкт та визначте коло суб'єктів?
2. У чому полягають відмінності фінансової діяльності економічного та юридичного характеру?
3. Яка юридична норма застосовується стосовно організації фінансової діяльності держави? В чому її зміст?
4. Охарактеризуйте принципи фінансової діяльності. Поясніть, як ви розумієте окремі з них.
5. Дайте визначення методів фінансової діяльності. Які групи методів фінансової діяльності існують? Охарактеризуйте їх.

Тема2: Фінансова система України

1.Поняття фінансової системи України;

2.Джерела формування фінансової системи України;

1.Поняття фінансової системи України;

Правове регулювання фінансової системи визначають наступні правові акти:

- 1) Конституція України від 28 .06.1996р.
- 2) Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542;
- 3) Закону України "Про цінні папери та фондову біржу" від 18.06.1991р.
- 4) Закон України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 р. №1251-ХП .

Фінансова система України – це сукупність фінансових інститутів, які сприяють утворенню та використанню централізованих та децентралізованих фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави.

Основні ланки фінансової системи України:

1. державний бюджет; це найбільший централізований фонд коштів, що перебуває у розпорядженні уряду.

Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (п.1 ст.2 БК України).

2. місцеві бюджети;

бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань (п.2 ст.2 БК України).

місцеві бюджети – це бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування (п.26 ст.2 БК України).

3. фінанси державних підприємств;

2. Джерела формування фінансової системи України;

Джерелами формування майна суб'єктів господарювання, зокрема і державних підприємств, є:

- грошові та матеріальні внески засновників;
- доходи від реалізації продукції (робіт, послуг);
- доходи від цінних паперів;
- капітальні вкладення і дотації з бюджетів;
- надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать їм, придбання майна інших суб'єктів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян;
- інші джерела, не заборонені законом (ч.1 ст. 140 ГК України).

4. спеціальні цільові фонди; наприклад, Пенсійний фонд України. Специфіка спеціальних цільових фондів:

- цільове призначення;
- визначена законодавча самостійність;
- відокремленість від державного бюджету;
- управління ними здійснюється чітко визначеними органами державної влади;
- чітко визначені джерела формування;
- чітко визначені напрями використання коштів;
- зумовлені конкретними потребами.

5. кредит. Позичальником виступає держава в особі органів державної влади. Наприклад. Держава випускає облігації державної внутрішньої (зовнішньої) позики.

Облігація - цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску) - ст.10 Закону України "Про цінні папери та фондову біржу" від 18.06.1991р.

Облігації усіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.

Випускаються облігації таких видів:

- а) облігації внутрішніх і місцевих позик;
- б) облігації підприємств.

Рішення про випуск облігацій внутрішніх і місцевих позик приймається відповідно Кабінетом Міністрів України і місцевими радами.

У рішенні повинні визначатися емітент, умови випуску і порядок розміщення облігацій.

Облігації зовнішніх державних позик України - цінні папери, що розміщуються на міжнародних та іноземних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій.

Рішення про випуск облігацій зовнішніх державних позик України в межах передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік зовнішніх джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України приймається Кабінетом Міністрів України щодо кожного випуску.

Рішення про випуск облігацій зовнішніх державних позик України оформляється постановою Кабінету Міністрів України, якою затверджуються умови випуску. Умовами випуску облігацій зовнішніх державних позик України визначаються загальний обсяг випуску, номінальна вартість однієї облігації, валюта, в якій деномінуються облігації, строк виплати та розмір доходу, строк погашення тощо.

Рішення про випуск облігацій зовнішніх державних позик України поза межами передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік зовнішніх джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України має визначати мету випуску, джерело погашення та підлягає затвердженню Верховною Радою України і набирає чинності після такого затвердження (ст.14-1 Закону України "Про цінні папери та фондову біржу" від 18.06.1991р.).

Питання для самоконтролю

- 1.Що таке система фінансового права і які її основні складові?
- 2.Що таке джерело фінансового права в формальному та змістовному озумінні?
- 3.Що таке фінансове законодавство?

Тема3:Предмет та метод фінансового права України

1. *Поняття предмету фінансового права;*
2. *Метод та відносини, які його формують;*

1.Поняття предмету фінансового права

Фінансове право – це публічна галузь права, яка містить сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі створення, розподілу і використання фондів коштів держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їх завдань і функцій.

Предмет фінансового права – це суспільні відносини, що виникають змінюються і припиняються у сфері фінансової діяльності держави.

До предмету фінансового права входять:

1. відносини щодо фінансової діяльності держави, в тому числі щодо здійснення фінансового контролю.
2. бюджетні відносини:
  - бюджетний устрій;
  - бюджетний процес.
3. податкові відносини – це однорідні суспільні відносини, що визначають порядок надходження коштів від платників до бюджетів (державного і місцевого) у формі податків і зборів.
4. грошово-кредитні відносини:
  - банківські відносини – це відносини щодо здійснення банківських операцій та надання банківських послуг;
  - грошовий обіг та розрахунки (готівкові та безготівкові);
  - відносини валютного регулювання та валютного контролю.

2.Метод та відносини, які його формують;

Ознаки відносин, що становлять предмет фінансового права:

- фінансові відносини;
- виникають в результаті здійснення фінансової діяльності;
- один із суб'єктів цих відносин наділений владними повноваженнями;
- владні відносини;
- забезпечуються силою державного припису;
- об'єктом є грошові фонди;
- майновий характер.

Метод фінансового права – імперативний, метод владних приписів.

Питання для самоконтролю

1. Що таке фінансове право?
2. Що є предметом фінансового права? Яка специфіка та ознаки предмета фінансового права?
3. Що таке метод правового регулювання? Який основний метод правового регулювання фінансового права? У чому його особливості?
4. З якими галузями тісно пов'язане фінансове право? Поясніть свою думку щодо кожного такого зв'язку.
5. Що таке система фінансового права і які її основні складові?
6. Що таке джерело фінансового права в формальному та змістовному розумінні?

Тема 4. Фінансовий контроль

1. *Поняття та види фінансового контролю;*
2. *Склад і зміст акта документальної перевірки;*
3. *Підписання акта документальної перевірки, порядок його реєстрації та зберігання;*

1. Поняття та види фінансового контролю;

Правове регулювання фінансового контролю здійснюють наступні законодавчі акти:

- 1) Закон України “Про державну податкову службу” 04 грудня 1990 р. №509;
- 2) Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок органами державної контрольно-ревізійної служби в Україні, затвердженої наказом Головним КРУ від 03.10.97 N 121 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 24.10.97 за N 497/2301;
- 3) Закону України „Про аудиторську діяльність” від 22.04.1993 року № 3125-ХІІ
- 4) Митного Кодексу України від 11 липня 2002 року № 92-IV,

Об’єктом фінансового контролю є процес мобілізації, розподілу і використання централізованих та децентралізованих фондів фінансів.

Таким чином, фінансовий контроль – це контроль за законністю і раціональністю утворення, розподілу і використання усіх фондів фінансових ресурсів держави.

Предметом фінансового контролю є фінансові показники господарської діяльності, тому що вони регламентують процес формування, розподілу, використання фінансових ресурсів або відображають результативність їхнього кругообігу.

Основними задачами фінансового контролю є:

1. Перевірка виконання зобов’язань суб’єктів фінансових правовідносин.
2. Перевірка дотримання правил здійснення операцій витрат, збереження або обліку коштів суб’єктів фінансових правовідносин.
3. Перевірка правильності і доцільності використання позикових і залучених коштів і фінансових ресурсів.
4. Контроль за правильністю нарахування і сплатою обов’язкових платежів податкового та неподаткового характеру
5. Контроль за правильністю використання готівкових та безготівкових грошових коштів, як в національній, так і іноземній валюті.

Методами фінансового контролю є:

1. Ревізія
2. Перевірка
3. Обстеження
4. Обстеження
5. Спостереження

Перевірка - це обстеження і вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їх підрозділів (згідно ст.2 Закону України „Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” від 26.01.1993р.)

Види перевірок:

1. Невіізні (камеральні) перевірки.

Камеральна перевірка - це перевірка, яка проводиться контролюючим органом виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях, без проведення будь-яких інших видів перевірок платника податків (згідно пп. 4.2.2 ст.4 Закону України „Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами і державними цільовими фондами” від 21.12.2000р., Порядку оформлення результатів документальних перевірок щодо дотримання податкового та валютного законодавства суб’єктами підприємницької діяльності – юридичними особами, їх філіями, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами, затв. наказом ДПА № 429 від 16.09.2002р. – далі наказ № 429).

2. Віізні перевірки:

- планові перевірки;
- позапланові перевірки;
- оперативні перевірки (тільки при контролі за порядком виконання операцій по купівлі-продажу іноземної валюти); оперативна перевірка - це сукупність заходів контролюючих органів, спрямованих на здійснення контролю за дотриманням суб’єктами підприємницької діяльності вимог закону, що визначають порядок проведення розрахунків, обліку товарів та грошових коштів, а також порядок виконання операцій купівлі-продажу іноземної валюти (згідно ст.2 Закону України "Про застосування електронних контрольно-касових апаратів і товарно-касових книг при розрахунках із споживачами у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг" від 01.06.2000р.);
- перевірки, що проводяться відповідно до кримінально-процесуального законодавства:

- перевірки, що проводяться до порушення кримінальної справи (дослідчі перевірки):

- а) перевірки, що проводяться на підставі ч. 4 ст. 97 Кримінально-процесуального кодексу України;
- б) перевірки, що проводяться в порядку здійснення оперативно-розшукової діяльності;

- перевірки, що проводяться після порушення кримінальної справи (перевірки в порядку досудового розслідування):

- а) перевірки, що проводяться в порядку дізнання;
- б) перевірки, що проводяться в порядку досудового слідства.

Планові і позапланові перевірки можуть проводитися як комплексні перевірки (тобто охоплювати питання повноти нарахування і своєчасності сплати всіх видів податків, зборів, інших платежів) і тематичні. Комплексна перевірка – це документальна перевірка фінансово-господарської діяльності підприємства, якою охоплюються питання повноти нарахування та своєчасності сплати всіх видів податків, зборів, інших обов'язкових та інших платежів, контроль за якими покладено на органи державної податкової служби України (наказ № 429)

Позапланові перевірки можуть бути зустрічними (тобто при проведенні яких перевіряються й інші суб'єкти підприємницької діяльності). Зустрічна перевірка – це позапланова документальна перевірка підприємства з питань фінансово-господарської діяльності на підтвердження взаємовідносин та стану розрахунків з контрагентами (наказ № 429).

Стосовно планових і позапланових перевірок (в т. ч. і комплексних, і зустрічних) законодавство також використовує узагальнюючий термін - "документальна перевірка".

Коли перевірка проводиться повторно (після проведення планової або позапланової), то в законодавстві вона має назву - повторна перевірка.

Часто можна почути про такі "види" перевірок, як тематична перевірка, інформативна перевірка, перевірка непрямыми методами і т. д., проте всі ці й подібні їм "різновиди перевірок" не мають самостійного значення і в більшості випадків не передбачені законодавством і не є офіційною термінологією.

Ознаки планової перевірки:

- 1) предмет перевірки - своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати податків та зборів (обов'язкових платежів);
- 2) передбачена у плані роботи органу державної податкової служби;
- 3) проводиться за місцезнаходженням платника податків чи за місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така планова виїзна перевірка;
- 4) проводиться за сукупними показниками фінансово-господарської діяльності платника податків;
- 5) проводиться за письмовим рішенням керівника відповідного органу державної податкової служби;
- 6) проводиться не частіше одного разу на календарний рік.

Забороняється проведення планових виїзних перевірок за окремими видами зобов'язань перед бюджетами, крім зобов'язань за бюджетними позиками і кредитами, що гарантовані бюджетними коштами.

Право на проведення планової виїзної перевірки платника податків надається лише у тому випадку, коли йому не пізніше ніж за 10 днів до дня проведення зазначеної перевірки надіслано письмове повідомлення із зазначенням дати початку та закінчення її проведення.

Проведення планових виїзних перевірок здійснюється органами державної податкової служби одночасно з іншими органами виконавчої влади, уповноваженими здійснювати контроль за нарахуванням та сплатою податків та зборів (обов'язкових платежів). Порядок координації проведення планових виїзних перевірок органами виконавчої влади, уповноваженими здійснювати контроль за нарахуванням та сплатою податків та зборів (обов'язкових платежів), визначається Кабінетом Міністрів України.

Тривалість планової виїзної перевірки не повинна перевищувати 20 робочих днів, а щодо суб'єктів малого підприємництва - 10 робочих днів.

Подовження строків проведення планової виїзної перевірки можливе лише за рішенням суду на строк не більш як 10 робочих днів, а стосовно суб'єктів малого підприємництва - 5 робочих днів.

Позапланова виїзна перевірка:

- не передбачена в планах роботи органу державної податкової служби;
- проводиться за рішенням суду відповідно до кодексу адміністративного судочинства ;
- рішення керівника податкового органу, яке оформляється наказом;
- проводиться за наявності хоча б однієї з таких обставин:

1) за наслідками перевірок інших платників податків виявлено факти, які свідчать про порушення платником податків законодавства,

України про оподаткування, валютного законодавства, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит органу державної податкової служби протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту;

Алгоритм перевірки:

перевірка іншого суб'єкта підприємницької діяльності а порушення податкового законодавства платником а письмовий запит до платника а

відсутність пояснень платника протягом 10 робочих днів а рішення суду а позапланова перевірка. (Також для ДКРС)

2) платником податків не подано в установлений строк податкову декларацію або розрахунки, якщо їх подання передбачено законом;

Алгоритм перевірки:

неподано деклараціяоа рішення суду а позапланова перевірка.

3) виявлено недостовірність даних, що містяться у податковій декларації, поданій платником податків, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит органу державної податкової служби протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту;

Алгоритм перевірки:

подання податкової декларації а перевірка податкової декларації податковим органом а виявлення недостовірності даних, що містяться у податковій декларації, а письмовий запит до платника а відсутність пояснень платника протягом 10 робочих днів а рішення суду а позапланова перевірка.

4) платник податків подав у встановленому порядку скаргу про порушення законодавства посадовими особами органу державної податкової служби під час проведення планової чи позапланової виїзної перевірки, в якій вимагає повного або часткового скасування результатів відповідної перевірки;

Алгоритм перевірки:

планова/позапланова перевірка а порушення законодавства посадовими особами органу державної податкової служби під час проведення планової чи позапланової виїзної перевірки а скарга з вимогою скасування результатів перевірки а розгляд скарги посадовою особою податкового органу а звернення посадової особи податкового органу до суду а рішення суду а позапланова перевірка. (Також для ДКРС)

5) у разі виникнення потреби у перевірці відомостей, отриманих від особи, яка мала правові відносини з платником

податків, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит органу державної податкової служби протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту;

Алгоритм перевірки:

отримання податковим органом відомостей від іншого суб'єкта підприємницької діяльності а потреба перевірки цих відомостей а письмовий запит до платника а відсутність пояснень та їх документальних підтверджень

від платника протягом 10 робочих днів а рішення суду а позапланова перевірка.
(Також для ДКРС)

б) проводиться реорганізація (ліквідація) підприємства;
Алгоритм перевірки:
реорганізація (ліквідація) підприємства а рішення суду а позапланова перевірка.
(Також для ДКРС)

7) стосовно платника податків (посадової особи платника податків) у порядку, встановленому законом, податковою міліцією заведено оперативно-розшукову справу, у зв'язку з чим є потреба у проведенні позапланової виїзної перевірки фінансово-господарської діяльності такого платника податків;
Алгоритм перевірки:
порушення оперативно-розшукової справи проти платника податків (посадової особи) а рішення суду а позапланова перевірка.

8) у разі, коли вищестоящий орган державної податкової служби в порядку контролю за достовірністю висновків нижчестоящого органу державної податкової служби здійснив перевірку документів обов'язкової звітності платника податків або висновків акта перевірки, складеного нижчестоящим контролюючим органом, та виявив їх невідповідність вимогам законів, що призвело до ненадходження до бюджетів сум податків та зборів (обов'язкових платежів).
Позапланова виїзна перевірка в цьому випадку може ініціюватися вищестоящим органом державної податкової служби лише у тому разі, коли стосовно посадових або службових осіб нижчестоящого органу державної податкової служби, які проводили планову або позапланову виїзну перевірку зазначеного платника податків, розпочато службове розслідування або порушено кримінальну справу;
Алгоритм перевірки:
перевірка (виїзна/невиїзна) а перевірка вищестоящим органом державної податкової служби в порядку контролю документів обов'язкової звітності платника податків або висновків акта перевірки а невідповідність звітності вимогам закону а службове розслідування або кримінальна справа проти осіб, що проводили перевірку а рішення суду а позапланова перевірка. (Також для ДКРС)

9) платником подано декларацію з від'ємним значенням з податку на додану вартість, яке становить більше 100 тис. гривень.
Алгоритм перевірки:
подання декларації з від'ємним значенням ПДВ, яке становить більше 100 тис. гривень. а рішення суду а позапланова перевірка.

Підстави для позапланової перевірки № 1,4,5,6,8 є також підставами для позапланової перевірки органами державної контрольно-ревізійної служби + ще одна підстава: у разі надходження доручення щодо проведення ревізій та перевірок у підконтрольних установах від Кабінету Міністрів України, органів прокуратури, державної податкової служби, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, в якому містяться факти, що свідчать про порушення підконтрольними установами законів України, перевірку додержання яких віднесено законом до компетенції органів державної контрольно-ревізійної служби (ст.11 Закону України "Про державну контрольно-ревізійну службу");

Позаплановими перевітками вважаються також перевірки в межах повноважень податкових органів, визначених законами України

"Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг", "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів", а в інших випадках - за рішенням суду.

Згідно Закону України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг" позапланова перевірка, що провадиться уповноваженими контролюючими органами стосовно осіб, що використовують спрощену систему оподаткування, може здійснюватися виключно на підставі постанови слідчого, органу дізнання або відповідно до рішення суду.

„на підставі постанови слідчого, органу дізнання або відповідно до рішення суду” суперечить Закону України від 12 січня 2005 року № 2322-IV. „До приведення законів та інших нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом вони застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону”. Зокрема, позапланова виїзна перевірка може здійснюватися лише на підставі рішення суду.

Орган державної податкової служби, який ініціює проведення позапланової виїзної перевірки, подає до суду:

- письмове обґрунтування підстав такої перевірки та дати її початку і закінчення,
- склад осіб, які будуть проводити таку перевірку,
- документи, які відповідно до закону свідчать про виникнення підстав для проведення такої перевірки,
- інформацію про вид та кількість перевірок, проведених органами державної податкової служби щодо суб'єкта господарської діяльності та наслідки таких перевірок за попередні три роки,
- інші відомості - на вимогу суду.

У розгляді питання про надання дозволу на проведення позапланової виїзної перевірки мають право брати участь представники суб'єкта господарської діяльності. Повідомлення про місце, дату та час розгляду питання про надання дозволу на проведення позапланової виїзної перевірки направляється не пізніше ніж за три робочі дні до дати такого розгляду.

Позапланова виїзна перевірка здійснюється на підставі виникнення обставин, викладених законі, за рішенням керівника податкового органу, яке оформляється наказом.

Тривалість позапланової виїзної перевірки не повинна перевищувати 10 робочих днів, а щодо суб'єктів малого підприємництва - 5 робочих днів.)

Подовження термінів проведення позапланової виїзної перевірки можливе лише за рішенням суду на термін не більш як 5 робочих днів, а стосовно суб'єктів малого підприємництва - 2 робочі дні.

Обмеження у підставах проведення перевірок платників податків, визначені цим Законом, не поширюються на перевірки, що проводяться на звернення такого платника податків, або перевірки, що проводяться після порушення кримінальної справи проти платника податків (посадових осіб платника податків), що перевіряється, відповідно до кримінально-процесуального законодавства.

Працівникам податкової міліції забороняється брати участь у проведенні планових та позапланових виїзних перевірок платників податків, що проводяться органами державної податкової служби, якщо такі перевірки не пов'язані з веденням оперативно-розшукових справ або розслідуванням кримінальних справ, порушених стосовно таких платників податків (посадових осіб платників податків), що знаходяться в їх провадженні.

Перевірки платників податків органами податкової міліції проводяться у порядку, встановленому Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність", Кримінально-процесуальним кодексом України, іншими законами України.

Умови допуску посадових осіб органів державної податкової служби до проведення планових та позапланових виїзних перевірок

Посадові особи органу державної податкової служби вправі приступити до проведення планової або позапланової виїзної перевірки

1. за наявності підстав для їх проведення, визначених законом,
2. за умови надання платнику податків під розписку:

1) направлення на перевірку, в якому зазначаються:

- дата його видачі,
- назва органу державної податкової служби,
- мета перевірки,
- вид(планова або позапланова) перевірки,
- підстави перевірки,
- дата початку та дата закінчення перевірки,
- посади, звання та прізвища посадових осіб органу державної податкової служби, які проводитимуть перевірку.

Направлення на перевірку є дійсним за умови наявності підпису керівника органу державної податкової служби, скріпленого печаткою органу державної податкової служби;

2) копії наказу керівника податкового органу про проведення позапланової виїзної перевірки, в якому зазначаються:

- підстави проведення позапланової виїзної перевірки,
- дата початку та дата закінчення перевірки.

Але позапланові перевірки проводяться лише на підставі рішення суду. В Законі України „Про державну податкову службу в Україні” не згадується про надання платнику рішення суду (копії). а але необхідність подання рішення суду впливає з вищенаведеного.

Проте в Законі України "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” така вимога встановлена: крім направлення на перевірку, також надається копія рішення суду про дозвіл на проведення позапланової виїзної ревізії або перевірки, в якому зазначаються підстави проведення такої ревізії або перевірки, дата її початку та дата закінчення, а у разі проведення ревізії або перевірки щодо суб'єктів господарської діяльності, не віднесених Законом до підконтрольних установ, - також номер, дата та підстави порушення кримінальної справи, орган, що порушив кримінальну справу.

Ненадання цих документів платнику податків або їх надання з порушенням вимог, визначених вище, є підставою для недопущення посадових осіб органу державної податкової служби до проведення планової або позапланової виїзної перевірки.

Проведення перевірок органами державної податкової служби не повинно порушувати нормального режиму роботи платників податків.

У разі заподіяння шкоди внаслідок порушення працівниками органів державної податкової служби прав платників податків, встановлених законом, а також вимог щодо проведення перевірок платників податків може звернутися до суду із заявою про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. При цьому суб'єкти малого підприємництва звільнюються від сплати державного мита.

Відшкодування шкоди здійснюється відповідно до закону. Працівники органів державної податкової служби несуть матеріальну відповідальність за шкоду, завдану незаконними діями або бездіяльністю, в межах, встановлених законом.

2. Склад і зміст акта документальної перевірки;

Наказ ДПА від 16.09.2002 N 429 „Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок щодо дотримання податкового та валютного законодавства суб'єктами підприємницької діяльності - юридичними особами, їх філіями, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами”

При проведенні комплексної документальної перевірки складається один зведений акт комплексної перевірки, а в разі відсутності порушень - довідка.

Складовими частинами зведеного акта комплексної документальної перевірки є довідки, які складаються посадовими особами податкового органу як з окремого питання плану перевірки, так і з декількох питань плану перевірки.

Довідка підписується посадовими особами податкового органу, які здійснили перевірку, та погоджується з посадовими особами підприємства.

Довідка складається у двох примірниках. Перший примірник надається керівнику, який очолює перевірку, а другий залишається в структурному підрозділі, працівник якого склав цю довідку.

Акт документальної перевірки повинен містити систематизований виклад виявлених у ході перевірки фактів порушень, зокрема норм податкового та валютного законодавства, а також невиконання платником податків законних вимог посадових осіб податкових органів, які проводили перевірку.

За результатами документальної перевірки в акті викладаються всі суттєві обставини фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємницької

діяльності, які мають відношення до фактів виявлених порушень податкового та валютного законодавства (далі - суттєві обставини).

Факти виявлених порушень податкового та валютного законодавства викладаються в акті документальної перевірки чітко, об'єктивно та в повній мірі, із посиланням на первинні або інші документи, які зафіксовані в бухгалтерському та податковому обліку, що підтверджують наявність зазначених фактів.

Акт документальної перевірки повинен бути складений на паперовому носії і в електронному вигляді державною мовою і мати наскрізну нумерацію сторінок.

У разі відсутності первинних документів, що підтверджують факт порушення, до акта перевірки додаються пояснення посадових осіб або інших працівників підприємства (в межах їх компетенції), що перевіряється.

Титульний аркуш акта документальної перевірки друкується на номерному бланку органу державної податкової служби для складання актів документальних перевірок.

Перший примірник акта в оригіналі залишається в органах державної податкової служби.

У разі необхідності використання у змісті акта скорочених назв і загальноприйнятих абревіатур при першому вживанні відповідне словосполучення наводиться повністю з одночасною вказівкою в дужках його скороченої назви або абревіатури, які будуть використовуватись далі в тексті.

В акті документальної перевірки, розрахунках та інших матеріалах не допускаються різного роду виправлення цифрових показників, дат та інших даних.

Інформація, що міститься в акті документальної перевірки, не підлягає розголошенню органом державної податкової служби і її співробітниками, а також передачі в інші органи, за винятком випадків, передбачених законодавством.

У разі, якщо платник податків відмовляється від проведення документальної перевірки за наявності законних підстав для її проведення або від допуску посадових осіб податкового органу до обстеження приміщень, що використовуються для одержання доходів чи пов'язані з отриманням інших об'єктів оподаткування, електронних контрольно-касових апаратів, комп'ютерних систем, що застосовуються для розрахунків за готівку або з використанням карток платіжних систем, вагокасових комплексів, систем та засобів штрихового кодування, складається акт відмови від допуску до

перевірки. - це акт, який складається посадовими особами податкового органу в разі відмови підприємства в допуску до перевірки.

Акт відмови від підпису - акт, який засвідчує відмову посадових осіб підприємства від підписання акта документальної перевірки. При цьому в акті зазначається про ознайомлення (чи відмову від ознайомлення) керівника і головного бухгалтера підприємства із змістом акта перевірки, обов'язками, правами і відповідальністю платника податків.

Акт відмови від допуску до перевірки та акт відмови від підпису підписується не менш як трьома особами.

Склад і зміст акта документальної перевірки

Акт документальної перевірки повинен складатися з трьох частин:

I - вступна;

II - описова;

III – висновок та інформативних додатків.

I. Вступна частина акта документальної перевірки

Вступна частина акта документальної перевірки повинна містити такі дані: дата підписання акта перевірки (число, місяць, рік підписання акта посадовими особами, що проводили перевірку, та посадовими особами підприємства); номер акта перевірки (порядковий номер журналу реєстрації перевірок, код структурного підрозділу, код за ЄДРПОУ підприємства); місцезнаходження підприємства; повна і скорочена назва підприємства відповідно до установчих документів; підстави для проведення документальної перевірки у відповідності до вимог закону дата та номери посвідчень на документальну перевірку, назва органу державної податкової служби, який його виписав; посади осіб, назва структурного підрозділу, назва органу податкової служби, прізвища, імена, по батькові, посади осіб, що проводять перевірку; документальна перевірка (планова чи позапланова); період, за який проводиться перевірка діяльності підприємства; інформація про направлення повідомлення підприємству про проведення планової перевірки інформація про посадових осіб, відповідальних за фінансово-господарську діяльність підприємства за період, що перевіряється, із зазначенням наказів про призначення та звільнення із займаної посади; інформація про наявність журналу реєстрації перевірок підприємства та вчинення в ньому запису про проведення перевірки; термін проведення перевірки (при необхідності зазначити перерву в роботі);

дані про реєстрацію (перереєстрацію) платника податків в органах виконавчої влади (назва документа, назва органу, дата і реєстраційний номер), дата взяття на облік державним податковим органом (назва документа, назва органу державної податкової служби та дата взяття на облік), реєстраційні дані платника ПДВ (назва документа, дата, номер, індивідуальний податковий номер);

дані про розмір статутного фонду, засновників, розмір їх внесків до статутного фонду, форма внесення (у разі необхідності), а також коди за ЄДРПОУ - для юридичних осіб;

код форми власності, підпорядкованість для державних підприємств;

перелік структурних підрозділів;

інформація про види діяльності, які здійснювало підприємство за період, що перевірявся, та види діяльності, що підлягають ліцензуванню (номер і дата видачі ліцензії, назва органу, що видав ліцензію, терміни початку і закінчення дії ліцензії);

дані про наявність рахунків у банках та інших фінансових установах із зазначенням своєчасності надання повідомлення про їх відкриття (закриття);

інформація про попередню комплексну документальну перевірку із зазначенням назви органу державної податкової служби, дати та номера акта перевірки, періоду перевірки (планова чи позапланова, установлені порушення та вжиті заходи щодо усунення виявлених недоліків);

інформація про документи, які використані при даній перевірці, згруповані за типами (вказати період охоплення їх перевіркою та метод - суцільний, вибірковий);

інформація про зустрічні перевірки, проведені у ході документальної перевірки, про надіслані запити на їх проведення до інших органів державної податкової служби;

перелік комп'ютерних автоматизованих інформаційних систем, інформація яких використана під час перевірки;

інформація про те, чи є підприємство засновником (учасником), акціонером іншого суб'єкта підприємницької діяльності;

якщо підприємство протягом своєї діяльності мало від'ємне значення об'єкта оподаткування (збитки або незначні прибутки) чи заявляло значні суми до відшкодування податку на додану вартість, в обов'язковому порядку зазначаються обгрунтовані їх причини;

дані про наявність пільг, наданих відповідно до чинного законодавства (код пільги, на яку суму і на який податок отримано пільги з розбивкою за роками в межах звітних періодів, що перевіряються);

відображення інформації про проведені підприємством інвентаризації його основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів, розрахунків та інших статей балансу;

у разі проведення у ході перевірки інвентаризації відобразити її результати.

II. Описова частина акта документальної перевірки

1. Результати документальної перевірки групуються за окремими видами податків і зборів (обов'язкових платежів) та у розрізі податкових періодів.

2. За кожним відображеним в акті фактом порушення податкового та валютного законодавства необхідно:

висвітлити показники, які відображаються підприємством у податковій звітності, та фактичні показники, виявлені у ході перевірки на підставі первинних документів податкового та бухгалтерського обліку підприємства у розрізі періодів; у разі виявлення розбіжностей чітко викласти зміст порушення з посиланням на конкретні пункти і статті нормативно-правових актів, що порушені платником податків, зазначити період (місяць, квартал, рік) фінансово-господарської діяльності платника податків, в якому дане порушення здійснено, при цьому додати до акта письмові пояснення посадових осіб підприємства щодо встановлених порушень;

зазначити первинний документ, на підставі якого вчинено записи у податковому та бухгалтерському обліку (навести кореспонденцію рахунків операцій), та інші докази, що достовірно підтверджують наявність факту порушення;

зазначити перелік документів, що не були надані у ході здійснення перевірки; у разі відмови посадових осіб підприємства надати перевіряючим письмові пояснення щодо причини ненадання документів факт відмови відобразити в акті.

Виявлені факти однотипних порушень та порушень, які повторюються, групуються у відомості або таблиці, що додаються до акта. Зазначені відомості або таблиці повинні містити повний перелік однотипних порушень податкового та валютного законодавства із зазначенням звітного періоду, до якого вони відносяться (назву, дату і номер документа, відповідно до якого здійснено операцію, суть операції, а також посилання на нормативно-правові акти, їх пункти і статті, положення яких порушені). Зазначені додатки повинні бути підписані перевіряючими, а також посадовими особами підприємства.

Не допускається відображення в акті перевірки необґрунтованих даних, а також суб'єктивних припущень перевіряючими, які не мають підтверджених доказів, та різного роду висновків щодо дій посадових осіб підприємства (наприклад, "приховування об'єкта оподаткування", "розкрадання", "привласнення", "описка" тощо).

У випадках відсутності податкового обліку даний факт фіксується в описовій частині акта, а у випадках, передбачених законодавством, застосовуються непрямі методи, порядок застосування яких передбачений чинним законодавством.

У разі, коли документально перевіркою не встановлено порушень вимог (посилання на нормативно-правові акти, які регламентують питання повноти нарахування та своєчасності сплати відповідних податків, зборів та інших обов'язкових платежів), в описовій частині акта відображаються задекларовані показники та робиться відповідний запис: "Документальною перевіркою пунктів N плану перевірки порушень не встановлено". При цьому до акта перевірки додаються аналітичні таблиці, які підтверджують задекларовані показники.

3. При проведенні планових комплексних документальних перевірок за галузевим принципом проводиться аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства.

III. Висновок

У цьому розділі акта документальної перевірки відображається узагальнений опис виявлених перевіркою порушень податкового та валютного законодавства з посиланням на підпункти, пункти, статті нормативно-правових актів. Виявлені порушення податкового та валютного законодавства відображаються у гривнях у розрізі податків, зборів та інших обов'язкових платежів з розбивкою за роками та податковими періодами, у межах періоду, що перевіряється.

В акті не допускається визначення виду і розміру штрафних (фінансових) санкцій та адміністративних штрафів за встановлені порушення.

У разі вилучення у ході перевірки документів, які підтверджують факт виявленого порушення, про це робиться запис із відображенням підстав для вилучення, номера та дати протоколу вилучення.

Відображається кількість складених примірників акта перевірки та відмітка про вручення одного примірника посадовим особам підприємства.

3. Інформативні додатки до акта документальної перевірки

Затверджений керівником (заступником керівника) органу державної податкової служби та підписаний начальником відділу (управління) працівника, що очолює перевірку, план перевірки підприємства; розрахунки донарахованих сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а також розрахунки зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування, зменшення податкового кредиту за податком на додану вартість у розрізі податкових періодів;

розрахунки пені за порушення вимог законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності; пояснення посадових осіб підприємства щодо виявлених порушень, надані у ході перевірки;
інші матеріали, що підтверджують наявність фактів податкових та валютних порушень;
матеріали (описи, відомість, протоколи) про результати проведеної в ході перевірки інвентаризації;
постанова органу державної податкової служби про проведення вилучення документів, протокол вилучення і опис документів, які вилучені, якщо вилучення мало місце;
відомості про дебіторську та кредиторську заборгованість із зазначенням повних назв підприємств, їх кодів за ЄДРПОУ, дати та номери документа, що їх підтверджує, за найбільшою сумою заборгованості;
відомості про суми кредиторської та дебіторської заборгованості на останній день місяця періоду, за який здійснюється перевірка, за кожним зовнішньоекономічним контрактом;
відомості щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності з зазначенням: номери, дати договору (контракту) ЗЕД та його суми, номери та дати реєстрації договору (контракту) ЗЕД у Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції, держави нерезидента, який є стороною договору (контракту) ЗЕД, найменування фінансової установи нерезидента, через яку здійснюються розрахунки за договором (контрактом), найменування фінансової установи резидента, через яку здійснюються розрахунки за договором (контрактом), номенклатури товарів договору (контракту) згідно з кодами Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (2371а-14, 2371б-14, 2371в-14, 2371г-14), заборгованості, у т. ч. простроченої, що виникла при виконанні договору (контракту), крім того, довідково вказати наявність ліцензій на здійснення ЗЕД (у разі необхідності);
у разі необхідності копії форм фінансової звітності за період, що перевіряється;
інші матеріали, що мають значення для прийняття повідомлення-рішення за результатами перевірки та подальших заходів щодо забезпечення повернення валютної виручки.

3. Підписання акта документальної перевірки, порядок його реєстрації та зберігання

До підписання акта перевірки враховуються пояснення, надані посадовими особами в ході перевірки. При виникненні спірних питань під час здійснення перевірки, до підписання акта, такі питання виносяться на розгляд постійних комісій при обласних державних податкових адміністраціях (державних податкових інспекціях, спеціалізованих державних

податкових інспекціях по роботі з великими платниками податків).

З матеріалами та актом перевірки ознайомлюється та візує їх начальник відділу (управління) структурного підрозділу, працівник якого очолював перевірку.

Акт документальної перевірки складається у двох примірниках та підписується посадовими особами органу державної податкової служби та інших контролюючих органів, які здійснювали перевірку, та посадовими особами підприємства.

Після підписання акта перевірки посадовими особами один його примірник (з додатками) передається керівнику або уповноваженій особі підприємства, про що на останній сторінці всіх примірників акта робиться відповідна відмітка за підписом особи, яка одержала акт, із зазначенням його посади, прізвища та ініціалів, а також дати одержання акта.

При відмові посадової особи підприємства від підпису, що підтверджує вручення йому акта перевірки, робиться відповідний запис в акті та один примірник акта перевірки направляється платнику податків з поштовим повідомленням про одержання. До другого примірника акта, що зберігається в органі державної податкової служби, додаються документи, що підтверджують факт поштового відправлення та вручення акта адресату. Другий примірник акта після реєстрації та прийняття за ним відповідного рішення передається до структурного підрозділу, у якому зберігається справа платника.

У разі відмови посадових осіб підприємства, що перевіряється, від підписання акта перевірки службовими особами органу державної податкової служби складається акт довільної форми, що засвідчує факт такої відмови. Акт підписується не менш як трьома особами.

При цьому в акті необхідно зазначити про ознайомлення керівника і головного бухгалтера підприємства із змістом акта перевірки, обов'язками, правами і відповідальністю платника податків.

Акт документальної перевірки в день його підписання (складання акта відмови від підпису) реєструється структурним підрозділом, який провів перевірку (очолював перевірку), у спеціальному журналі.

Акт відмови від підписання акта перевірки після його складання реєструється в органі державної податкової служби у спеціальному журналі.

Журнали реєстрації актів структурного підрозділу (до функцій якого входить реєстрація вхідної та вихідної кореспонденції)

прошнуровуються, пронумеровуються та скріплюються печаткою органу державної податкової служби.

Працівник підрозділу, який очолював перевірку, складає розрахунки штрафних (фінансових) санкцій, які передбачені чинним законодавством, у розрізі податків, зборів та інших обов'язкових платежів та податкових періодів.

Такий розрахунок не надається підприємству, а використовується при розгляді матеріалів перевірки керівником

(заступником керівника) органу податкової служби для прийняття податкового повідомлення-рішення та вжиття відповідних заходів.

Податкове повідомлення-рішення приймається керівником податкового органу (його заступником) протягом трьох робочих днів від дня підписання акта документальної перевірки (складання акта відмови від підпису).

Питання для самоконтролю

1. Що таке фінансовий контроль? Що є його об'єктом та предметом?
2. Які завдання виконує фінансовий контроль?
3. У чому полягає фінансова дисципліна?
4. Що таке фінансове правопорушення?
5. Назвіть принципи фінансового контролю.

Тема 5. Фінансові правовідносини

1.Поняття фінансових правовідносин;

2.Класифікація фінансових правовідносин;

1.Поняття фінансових правовідносин;

Фінансові правовідносини - це суспільні відносини, що виникають при залученні, розподілі, використанні фондів грошових коштів і урегульовані нормами фінансового права.

Ознаки фінансових правовідносин як різновиду правовідносин:

виникають відповідно до нормам права, які вказують умови їх виникнення і визначають учасників;

носять вольовий характер;

характерний зв'язок сторін у формі юридичних прав і обов'язків. Причому, завжди присутні дві сторони: одна має суб'єктивне право (уповноважена) інша - несе відповідні юридичні обов'язки (зобов'язана).

Особливі риси фінансових правовідносин, обумовлені специфікою предмету і методу фінансово-правового регулювання:

виникають в процесі фінансової діяльності держави;

одним із суб'єктів повинен бути відповідний уповноважений державний орган;

виникають з приводу грошей.

Ці відмінні риси надають фінансовим правовідносинам характер державно владних майнових правовідносин.

Матеріальним змістом фінансових правовідносин є поведінка суб'єктів, а юридичним - суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників, що встановлені фінансово-правовими нормами.

Суб'єкти фінансових правовідносин - це особи, які беруть участь у конкретних правовідносинах і є носіями фінансових обов'язків і прав. Вони поділяються на групи:

а) суспільно-територіальні утворення;

б) колективні суб'єкти;

в) індивідуальні суб'єкти.

Учасники правовідносин мають бути наділені такою юридичною властивістю, як правосуб'єктність, тобто спроможністю бути носієм прав та обов'язків, здійснювати їх та відповідати за їх реалізацію. Правосуб'єктність включає:

правоздатність - здатність бути носієм прав та обов'язків;

діездатність - здатність самостійно реалізовувати права та обов'язки.

Слід розрізняти суб'єкт фінансового права - тобто особу, яка має правосуб'єктність, та суб'єкт фінансових правовідносин - тобто реальний учасник цих правовідносин.

Під об'єктом фінансових правовідносин слід розуміти те, на що направлена поведінка учасників фінансових правовідносин. Об'єктом є гроші або грошові зобов'язання у зв'язку з утворенням і використанням грошових фондів.

Права і обов'язки фінансових правовідносин утворюють зміст фінансових правовідносин.

Суб'єктивне право - це передбачена нормами права міра можливої поведінки учасника правовідносин.

Суб'єктивний обов'язок - це передбачена нормами права міра належної поведінки.

У процесі регулювання суспільних відносин можуть скластися два типи зв'язку між суб'єктивними юридичними правами та обов'язками:

- правовідносини "пасивного типу" - певним учасникам надаються права на позитивні дії, а на всіх інших покладаються пасивні обов'язки утримуватися від певних дій;

- правовідносини "активного типу" - на певних учасників покладаються активні юридичні обов'язки - здійснення позитивних дій, а зміст суб'єктивного права полягає в можливості вимагати цієї поведінки від зобов'язаної особи.

2.Класифікація фінансових правовідносин;

Класифікація фінансових правовідносин:

за матеріальним змістом:

бюджетні;

податкові;

в галузі страхування;

в галузі кредиту;

з приводу регулювання грошового обігу;

в галузі розрахунків;

з приводу валютного законодавства.

2) в залежності від характеру фінансово-правових норм, що лежать в основі фінансових правовідносин:

матеріальні - виникають на основі матеріальних норм фінансового права і виражають правовий статус суб'єктів, що беруть участь у фінансовій діяльності;

процесуальні - в них виражається юридична форма, в якій відбувається отримання державою у своє розпорядження фінансових ресурсів, їх розподіл і використання.

Основною виникнення, зміни і припинення фінансових правовідносин є юридичний факт. Юридичні факти - це конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення юридичних правовідносин. До юридичних фактів, як і в інших галузях права, відносять:

— дії (правомірні або неправомірні) - вольова поведінка (правопорушення, угоди);

події - це явища, що не залежать від волі людей, але тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення фінансових правовідносин. Правомірні дії як вольова поведінка, передбачена фінансово-правовою нормою, поділяються на:

юридичні акти - правомірну дію учасника фінансових правовідносин, спрямовану на отримання правового результату;

юридичні вчинки - правомірну дію, що зумовлює правові наслідки, пов'язані з фактом вольової дії, яка не залежить від бажання суб'єкта відносин.

Неправомірні дії являють собою поведінку, що не відповідає приписам фінансово-правових норм.

Отже, фінансові правовідносини - це врегульовані фінансово-правовими нормами суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав та обов'язків у сфері мобілізації, розподілу й витрачання фондів коштів держави.

Питання для самоконтролю

1. Що таке фінансові правовідносини? Які їх ознаки як різновиду правовідносин? Які вони мають особливі риси та який характер, виходячи з цих особливостей?
2. Що є матеріальним та юридичним змістом фінансових правовідносин?
3. Які компоненти структури фінансових правовідносин?
4. Що таке суб'єкти фінансових правовідносин та які їх основні групи?
5. Що таке правосуб'єктність і які її складові?
6. Що є об'єктом фінансових правовідносин?
7. Що становить зміст фінансових правовідносин? В чому різниця та які основні типи зв'язку між суб'єктивними правами та обов'язками?
8. На які складові класифікують фінансові правовідносини за різними ознаками?

Тема 6. Бюджетне право України

1. *Поняття бюджетного права України;*
2. *Поняття бюджетно-правової норми;*
3. *Бюджетна система України;*

1. Поняття бюджетного права України;

Джерелами бюджетного права є:

- 1) Конституція України від 28.06.1996р.
- 2) Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542;
- 3) Закон України “ Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” від 21 грудня 2000 р.
- 3) Закон про Державний бюджет України;
- 4) Інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини;

Бюджетне право – це сукупність правових інститутів, які містять фінансово-правові норми, що регулюють відносини, які виникають, змінюються і припиняються у зв'язку з бюджетною діяльністю.

Правові інститути бюджетного права:

1. Бюджетний устрій;
2. Бюджетний процес.

Бюджетний устрій включає в себе норми щодо

- організації і принципів побудови бюджетної системи, її структури,

- взаємозв'язку між окремими ланками бюджетної системи.

Бюджетний устрій України визначається з урахуванням державного устрою і адміністративно-територіального поділу України.

Бюджетний процес - регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Державний бюджет затверджується законом про Державний бюджет України.

Закон про Державний бюджет України - закон, який затверджує повноваження органам державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

Місцеві бюджети затверджуються рішеннями відповідних місцевих рад.

Предмет бюджетного права:

1. Відносини щодо організації і побудови бюджетної системи;
2. Міжбюджетні відносини;
3. Відносини щодо порядку складання, розгляду, затвердження бюджетів;
4. Відносини щодо виконання бюджету та здійснення контролю за його виконанням;
5. Відносини щодо розподілу доходів та видатків між окремими ланками бюджетної системи, а також щодо структури доходів та видатків.

Бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Це законодавче визначення.

В економічному розумінні: бюджет – це сукупність грошових відносин між державою та іншими суб'єктами бюджетних правовідносин з приводу формування та використання централізованих та децентралізованих фондів коштів завдяки яким держава виконує свої завдання та функції.

За формою прояву бюджет – це основний фінансовий план держави, в якому відображається фінансова діяльність держави та органів місцевого самоврядування.

Завдяки бюджету можна встановити:

- пріоритети держави;

- функції, що здійснює держава;
- зміст фінансової політики у різних сферах.

За матеріальним змістом бюджет – це централізований фонд коштів.

Значення бюджету:

1. Юридичне;
2. Політичне;
3. Економічне.

2.Поняття бюджетно-правової норми;

Бюджетно-правові норми

Бюджетно-правові норма – це загальнообов’язкове правило поведінки, що регулює відносини щодо організації і побудови бюджетної системи, міжбюджетні відносини, відносини щодо порядку складання, розгляду, затвердження бюджетів, відносини щодо виконання бюджету та здійснення контролю за його виконанням, відносини щодо розподілу доходів та видатків між окремими ланками бюджетної системи, а також визначає права та обов’язки учасників бюджетних правовідносин.

Бюджетно-правові норма – це загальнообов’язкове правило поведінки, що регулює бюджетні правовідносини певного виду.

Бюджетно-правові норма:

1. вказує на обставини, за наявності яких учасники бюджетних правовідносин набувають прав та обов’язків;
2. визначає права та обов’язки учасників бюджетних правовідносин;
3. передбачає наслідки, що настають в разі виконання/невиконання обов’язків, реалізації прав.

Бюджетні норми поділяються:

За змістом:

- матеріальні (бюджетна система, принципи побудови бюджетної системи, структура доходів та видатків тощо);
- процесуальні (бюджетний процес).

За часом дії:

- постійні (Бюджетний кодекс України);
- тимчасові (Закон про державний бюджет).

Бюджетні правовідносини – це суспільні відносини, врегульовані бюджетно-правовими нормами, що пов'язані з формуванням, розподілом та використанням фондів коштів, що акумульовані бюджетною системою країни.

Особливості бюджетних правовідносин:

1. Суб'єктний склад:

- фізичні особи не можуть бути учасниками бюджетних правовідносин;
- основна роль відводиться органам державної влади (затвердження та виконання бюджету).

2. Значна деталізація нормативно-правового регулювання бюджетних відносин.

Об'єкт бюджетних правовідносин – фінансові (бюджетні) операції щодо:

1. Розробки проекту бюджету;
2. Прийняття бюджету;
3. Виконання бюджету;
4. Контролю за виконанням бюджету.

Зміст бюджетних правовідносин – взаємні права та обов'язків учасників бюджетних правовідносин.

Бюджетне законодавство:

- 1) Конституція України;
- 2) Бюджетний Кодекс;
- 3) Закон про Державний бюджет України;
- 4) Інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини;
- 5) Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного Кодексу та інших законів України;
- 6) Нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного Кодексу, інших законів України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України;
- 7) Рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийняті відповідно до Бюджетного Кодексу, нормативно-правових актів, передбачених вище.

Особливості бюджетного законодавства:

- при здійсненні бюджетного процесу в Україні положення нормативно-правових актів застосовуються лише в частині, в якій вони не суперечать положенням Конституції України, Бюджетного Кодексу та закону про Державний бюджет України.

- якщо міжнародним договором України, поданим на ратифікацію, встановлено інші положення, ніж у відповідних нормах бюджетного

законодавства України, такі положення приймаються окремими законами про внесення змін до відповідних законів і розглядаються Верховною Радою України одночасно з ратифікацією міжнародного договору України, яким такі положення передбачені.

- розгляд законопроектів, які впливають на доходну чи видаткову частину бюджетів, здійснюється за особливою процедурою, що визначається Бюджетним Кодексом.

3. Бюджетна система

Бюджетна система України - сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.

Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджетна система України ґрунтується на таких принципах:

- принцип єдності бюджетної системи України – єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності;

- принцип збалансованості - повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період;

- принцип самостійності - Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів

забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування на визначення напрямів використання коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні бюджети;

- принцип повноти - до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження до бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

- принцип обґрунтованості - бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил;

- принцип ефективності - при складанні та виконанні бюджеті усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів;

- принцип субсидіарності - розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача;

- принцип цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями;

- принцип справедливості і неупередженості – бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

- принцип публічності та прозорості - Державний бюджет України та місцеві бюджети затверджуються, а рішення щодо звіту про їх виконання приймаються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідними радами;

- принцип відповідальності учасників бюджетного процесу - кожен учасник бюджетного процесу несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

Питання для самоконтролю

1. Що відносять до джерел бюджетного права?
2. Як поділяють бюджетні документи?
3. Що таке бюджетний устрій та якими факторами він визначається?
4. Що таке бюджетна система та який її склад в Україні? Які бюджети існують в бюджетній системі України?
5. Назвіть принципи бюджетного устрою в Україні та розкрийте їх зміст.
6. Що таке бюджетна класифікація та яке її призначення?

Тема 7. Бюджетний процес

1. *Поняття бюджетного процесу;*
2. *Стадії бюджетного процесу;*
3. *Проект закону про Державний бюджет України;*

1.Поняття бюджетного процесу;

Правове регулювання бюджетного процесу в Україні визначають:

- 1)Конституція України від 28 .06.1996р.
- 2)Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542;
- 3) Закон про Державний бюджет України;
- 4) Інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини;

Ст.1 п.1. Бюджетним кодексом України регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів та розгляду звітів про їх виконання, а також контролю за виконанням Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Бюджетний процес - регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України;

Ознаки:

- 1) діяльність;
- 2) визначена законом;
- 3) діяльність щодо складання, розгляду, затвердження бюджетів, їх виконання і контролю за їх виконанням, розгляду звітів про їх виконання;
- 4) учасниками бюджетного процесу є органи державної влади та їх посадові особи;
- 5)фізичні та юридичні особи не можуть бути учасниками бюджетного процесу, але можуть бути одержувачами бюджетних коштів;

б) строковість – чітко визначені строки, в межах яких повинні вчинятися дії щодо складання, розгляду, затвердження бюджетів, їх виконання і контролю за їх виконанням, розгляду звітів про їх виконання;

7) стадійність – поділ бюджетного процесу на певні стадії;

8) періодичність;

9) динаміка – одна стадія динамічно змінюється іншою;

10) відповідальність учасників бюджетного процесу в разі вчинення бюджетного правопорушення;

11) державно-владний характер – учасники бюджетного процесу повинні вчиняти всі дії, передбачені бюджетним кодексом України; вони не мають права вибору, а мають лише обов'язок вчиняти всі дії, передбачені бюджетним кодексом України;

33) ст.2 БК України: проект бюджету - проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту закону про державний бюджет або проекту рішення відповідної ради про місцевий бюджет;

2.Стадії бюджетного процесу;

Стаття 19. п.1. Стадіями бюджетного процесу визнаються:

I) складання проектів бюджетів;

II) розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети;

III) виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;

IV) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються

1) фінансовий контроль,

2) аудит,

3) оцінка ефективності використання бюджетних коштів.

Учасниками бюджетного процесу є органи та посадові особи, які наділені бюджетними повноваженнями.

Бюджетними повноваженнями визнаються права і обов'язки учасників бюджетних правовідносин.

Стадія I) складання проектів бюджетів

Кабінет Міністрів України розробляє проект закону про Державний бюджет України.

Міністр фінансів України

1. відповідає за складання проекту закону про Державний бюджет України,

2. визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення пропозицій проекту Державного бюджету України.

Міністр фінансів України на підставі основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на наступний бюджетний період та аналізу виконання бюджету у поточному бюджетному періоді визначає:

1. загальний рівень доходів та видатків бюджету

2. дає оцінку обсягу фінансування бюджету для складання пропозицій проекту Державного бюджету України.

Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період

Не пізніше 1 червня або першого наступного за цією датою дня пленарних засідань Верховної Ради України у Верховній Раді України відбуваються парламентські слухання з питань бюджетної політики на наступний бюджетний період.

З доповіддю про Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням Міністр фінансів України.

Кабінет Міністрів України подає до Верховної Ради України проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період не пізніше, ніж за чотири робочих дні до початку проведення парламентських слухань з питань бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період містить пропозиції Кабінету Міністрів України щодо:

1) граничного розміру дефіциту (профіциту) Державного бюджету України;

2) частки прогнозного річного обсягу валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через зведений бюджет України;

3) граничного обсягу державного боргу та його структури;

4) обґрунтувань і розрахунків питомої ваги обсягу міжбюджетних трансфертів у видатках Державного бюджету України і коефіцієнта вирівнювання для місцевих бюджетів;

5) питомої ваги капітальних вкладень у видатках Державного бюджету України та пріоритетних напрямів їх використання;

6) взаємовідносин Державного бюджету України з місцевими бюджетами в наступному бюджетному періоді;

7) змін до законодавства, прийняття яких є необхідним для реалізації бюджетної політики держави;

8) переліку головних розпорядників коштів Державного бюджету України;

9) захищених статей видатків бюджету;

10) обґрунтування необхідності поділу бюджету на загальний та спеціальний фонди – оскільки бюджет може поділятися на загальний і спеціальний фонд.

11) встановлення розміру мінімальної заробітної плати та рівня забезпечення прожиткового мінімуму на плановий бюджетний період.

Проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період ґрунтується на прогнозних макропоказниках економічного і соціального розвитку України на наступний бюджетний період.

Національний банк України до 1 квітня року, що передує плановому подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України:

1) проект основних засад грошово-кредитної політики на наступний бюджетний період; (колізія із законом України „Про НБУ” п.1 ст.9: Рада Національного банку відповідно до загальнодержавної програми економічного розвитку та основних параметрів економічного та соціального розвитку України до 15 вересня розробляє Основні засади грошово-кредитної політики і вносить їх Верховній Раді України для інформування, здійснює контроль за виконанням Основних засад грошово-кредитної політики);

2) проект кошторису доходів та видатків Національного банку України на наступний бюджетний період.

За результатами парламентських слухань Верховна Рада України приймає постанову

1. про схвалення Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

2. про взяття до відома Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Зазначена постанова може містити пропозиції Верховної Ради України до проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний

період виключно з питань, які зазначені у проекті Основних напрямків, в тому числі відповідні доручення Кабінету Міністрів України.

Бюджетний запит

Етапи:

1. Для підготовки пропозицій проекту Державного бюджету України Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції щодо підготовки бюджетних запитів, яка може запроваджувати організаційні, фінансові та інші обмеження, яких зобов'язані дотримуватися усі розпорядники бюджетних коштів у процесі підготовки бюджетних запитів.

2. Розроблення бюджетного запиту

- Головні розпорядники бюджетних коштів організують розроблення бюджетних запитів для подання Міністерству фінансів України в терміни та порядку, встановлені Міністерством фінансів України.

- Головні розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за своєчасність, достовірність та зміст поданих Міністерству фінансів України бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту Державного бюджету України, згідно з вимогами Міністерства фінансів України.

3. Аналіз бюджетних запитів - з точки зору його відповідності меті, пріоритетності, а також ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу Міністр фінансів України приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту Державного бюджету України перед поданням його на розгляд Кабінету Міністрів України.

4. Розробка пропозицій проекту Державного бюджету України - на основі аналізу бюджетних запитів Міністерство фінансів України готує проект закону про Державний бюджет України. Міністерство фінансів України в період підготовки пропозицій проекту Державного бюджету України розглядає та вживає заходів щодо усунення розбіжностей з головними розпорядниками бюджетних коштів. У разі, коли узгодження не досягнуто, Міністерство фінансів України додає свій висновок з неузгоджених питань до зазначених пропозицій, які подаються Кабінету Міністрів України.

Схвалення Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України

Міністерство фінансів України:

1. подає проект закону про Державний бюджет України Кабінету Міністрів України для розгляду,

2. вносить пропозиції щодо термінів і порядку розгляду цього проекту в Кабінеті Міністрів України.

Кабінет Міністрів України:

1. приймає постанову щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет України
2. подає його Верховній Раді України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому.

Разом з проектом закону про Державний бюджет України, подаються:

- 1) пояснювальна записка до проекту закону про Державний бюджет України.
- 2) прогнозні показники зведеного бюджету України відповідно до бюджетної класифікації.
- 3) перелік пільг по податках, зборах (інших обов'язкових платежах) із розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання;
- 4) доповідь про хід виконання Державного бюджету України у поточному бюджетному періоді;
- 5) інші матеріали, передбачені БК України.

Законом про Державний бюджет України визначаються:

- 1) загальна сума доходів і загальна сума видатків (з розподілом на загальний та спеціальний фонди, а також з розподілом видатків на поточні і капітальні);
- 2) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) і державного боргу на кінець наступного бюджетного періоду.
- 3) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів
- 4) доходи бюджету за бюджетною класифікацією;
- 5) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів;
- 6) розмір мінімальної заробітної плати на плановий бюджетний період.
- 7) інше.

Видатки проекту закону про Державний бюджет України по головних розпорядниках бюджетних коштів повинні бути деталізовані за підрозділами функціональної класифікації (програмної класифікації у разі складання проекту бюджету за програмно-цільовим методом).

Стадія II) розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети

3. Проект закону про Державний бюджет України;

На пленарному засіданні ВРУ:

1. Міністр фінансів України представляє проект закону про Державний бюджет України.

2. Голова Комітету ВРУ з питань бюджету доповідає про відповідність проекту закону:

- вимогам БК України,
- Основним напрямом бюджетної політики на наступний бюджетний період,
- пропозиціям ВРУ до Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

3. Обговорення у ВРУ.

4. Рішення ВРУ:

- про відхилення проекту закону у разі невідповідності БК України, Основним напрямом бюджетної політики на наступний бюджетний період та пропозиціям ВРУ до них.
- прийняття до розгляду представленого проекту закону.

Після прийняття до розгляду представленого проекту закону про Державний бюджет України не пізніше 1 жовтня проект закону про Державний бюджет України розглядається

- народними депутатами України,
- у комітетах,
- депутатських фракціях та групах Верховної Ради України.

Комітети Верховної Ради України:

- формують свої пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України,
- передають їх до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету,
- призначають представників для участі у роботі Комітету з питань бюджету.

Після 1 жовтня прийняття пропозицій Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету припиняється.

Пропозиції стосовно збільшення видатків Державного бюджету України мають визначати джерела покриття таких видатків;

Пропозиції стосовно зменшення доходів Державного бюджету України мають визначати джерела компенсації втрат доходів Державного бюджету України або види та обсяги видатків, що підлягають відповідному скороченню. Жодна з таких пропозицій не повинна призводити до збільшення державного боргу і гарантії порівняно з їх обсягом, передбаченим у представленому проекті закону про Державний бюджет України.

Якщо принаймні одна із вимог не виконується, відповідна пропозиція до розгляду Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету не приймається.

Не допускається внесення пропозицій щодо змін до прогнозу податкових надходжень, крім випадку, коли за висновком Комітету Верховної Ради України

з питань бюджету, Міністерства фінансів України та Рахункової палати виявлені неточності в їх розрахунку.

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету не пізніше 15 жовтня спільно з уповноваженими представниками КМУ:

- розглядає пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України,
- готує Висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України,
- готує таблиці пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи (право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України), які пропонується підтримати чи відхилити, і приймає з цього приводу відповідне рішення.

Висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України, таблиці пропозицій розповсюджуються серед народних депутатів України.

І читання проекту закону про Державний бюджет України

- Доповідь Голови Комітету ВРУ з питань бюджету щодо Висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України.

- Обговорення - беруть участь:

- представники комітетів Верховної Ради України,
- представники депутатських фракцій та груп,
- народні депутати України,
- представники Кабінету Міністрів України,
- представники Рахункової палати.

- Висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України голосуються в цілому.

- Якщо позитивне рішення не прийнято, відбувається постатейне голосування.

Прийняття рішення щодо Висновків та пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України вважається прийняттям проекту закону про Державний бюджет України у першому читанні.

Схвалені ВРУ Висновки та пропозиції Комітету Верховної Ради України з питань бюджету набувають статусу Бюджетних висновків ВРУ.

Верховна Рада України приймає проект закону про Державний бюджет України у першому читанні не пізніше 20 жовтня

II читання проекту закону про Державний бюджет України

Кабінет Міністрів України подає до ВРУ не пізніше 3 листопада:

- проект закону про Державний бюджет України, доопрацьований відповідно до Бюджетних висновків ВРУ,
- порівняльну таблицю щодо їх врахування з вмотивованими поясненнями щодо неврахованих пропозицій.

Комітет ВРУ з питань бюджету готує висновки щодо розгляду проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні.

При розгляді проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні пропозиції:

- народних депутатів України,
- комітетів Верховної Ради України,
- депутатських груп та фракцій - щодо змін до проекту закону про Державний бюджет України не розглядаються.

Розглядаються лише висновки Комітету ВРУ з питань бюджету щодо розгляду проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні, в тому числі щодо врахування Кабінетом Міністрів України Бюджетних висновків Верховної Ради України при підготовці проекту закону про Державний бюджет України до другого читання.

На пленарному засіданні ВРУ:

- Доповідь Міністра фінансів України щодо доопрацьованого з урахуванням Бюджетних висновків ВРУ проекту закону про Державний бюджет України.
- Доповідь Голови Комітету ВРУ з питань бюджету щодо висновків Комітету ВРУ з питань бюджету стосовно врахування Кабінетом Міністрів України Бюджетних висновків Верховної Ради України при підготовці проекту закону про Державний бюджет України до другого читання.

У II читанні обов'язково приймаються не підлягають розгляду у III читанні:

1. загальний обсяг дефіциту (профіциту),
2. загальний обсяг доходів і видатків Державного бюджету України,
3. розмір мінімальної заробітної плати,
4. рівень забезпечення прожиткового мінімуму на наступний бюджетний період,

5. обсяг міжбюджетних трансфертів та інші положення, необхідні для формування місцевих бюджетів.

Статті проекту закону про Державний бюджет України, не прийняті у другому читанні, переносяться на розгляд у третьому читанні.

II читання завершується не пізніше 20 листопада.

III читання проекту закону про Державний бюджет України

На пленарному засіданні ВРУ:

- доповідь Голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету та співдоповіді Міністра фінансів України.
- голосування по пропозиціях щодо статей проекту закону про Державний бюджет, що не були прийняті у II читанні,
- голосування по проекту закону в цілому.
- якщо в цілому не прийнято, проводиться голосування по кожній запропонованій пропозиції.

Закон про Державний бюджет України приймається Верховною Радою України до 1 грудня року.

Бюджетні призначення в разі несвоєчасного прийняття закону про Державний бюджет України

Якщо до початку нового бюджетного періоду не набрав чинності закон про Державний бюджет України, Кабінет Міністрів України має право здійснювати витрати Державного бюджету України з наступними обмеженнями:

1) витрати Державного бюджету України можуть здійснюватися лише на цілі, які визначені у законі про Державний бюджет України на попередній бюджетний період і одночасно передбачені у проекті закону про Державний бюджет України на наступний бюджетний період, поданому Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України.

2) щомісячні видатки Державного бюджету України не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, визначених законом про Державний бюджет України на попередній бюджетний період.

3) до прийняття закону про Державний бюджет України на поточний бюджетний період провадити капітальні видатки забороняється, крім випадків, пов'язаних з введенням воєнного чи надзвичайного стану, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації.

До прийняття закону про Державний бюджет України на поточний бюджетний період запозичення можуть здійснюватися лише з метою погашення основної суми державного боргу.

До прийняття закону про Державний бюджет України на поточний бюджетний період податки, збори (обов'язкові платежі) та інші надходження справляються відповідно до закону про Державний бюджет України на попередній бюджетний період та інших нормативно-правових актів.

Стадія III) Виконання бюджету

КМУ забезпечує виконання Державного бюджету України.

Міністерство фінансів України:

- здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України,
- координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування Державного бюджету України, яка передбачає здійснення Державним казначейством України:

- 1) операцій з коштами державного бюджету;
- 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- 3) контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів;
- 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується Міністром фінансів України відповідно до бюджетних призначень у місячний термін після набрання чинності законом про Державний бюджет України. До затвердження розпису Міністром фінансів України затверджується тимчасовий розпис на відповідний період.

Примірник затвердженого бюджетного розпису передається до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни.

Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням.

Виконання Державного бюджету України за доходами Міністерство фінансів України здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету і має виключне право надання відстрочок по сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів) на умовах податкового кредиту за поданнями органів стягнення на термін до трьох місяців в межах поточного бюджетного періоду.

Державне казначейство України веде бухгалтерський облік всіх надходжень, що належать Державному бюджету України, та за поданням органів стягнення здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету.

Органи стягнення забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів відповідно до законодавства.

Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок Державного бюджету України і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення.

Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету визнаються зарахованими в доход державного бюджету з моменту зарахування на єдиний казначейський рахунок державного бюджету.

Виконання Державного бюджету України за видатками

Стадіями виконання Державного бюджету України за видатками визнаються:

- 1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису;
- 2) затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів;
- 3) взяття бюджетних зобов'язань;
- 4) отримання товарів, робіт та послуг;
- 5) здійснення платежів;
- 6) використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

Відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів Державного бюджету України одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Кошторис є основним плановим документом бюджетної установи, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Державне казначейство України здійснює контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису Державного бюджету України.

Розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за виконанням процедур та вимог, встановлених цим Кодексом. Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами.

Будь-які зобов'язання, взяті фізичними та юридичними особами за коштами Державного бюджету України без відповідних бюджетних асигнувань

або ж з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом та законом про Державний бюджет України, не вважаються бюджетними зобов'язаннями. Витрати державного бюджету на покриття таких зобов'язань не можуть здійснюватися.

Після отримання товарів, робіт та послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання розпорядник бюджетних коштів приймає рішення про їх оплату та подає доручення на здійснення платежу органу Державного казначейства України, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами.

Державне казначейство України здійснює платежі за дорученнями розпорядників бюджетних коштів у разі:

- 1) наявності відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання Державного бюджету України;
- 2) відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню;
- 3) наявності у розпорядників бюджетних коштів невикористаних бюджетних асигнувань.

Стадія IV: підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Ведення бухгалтерського обліку виконання Державного бюджету України

Єдині правила бухгалтерського обліку всіх фінансових операцій, активів і фінансових зобов'язань держави визначаються Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України.

Бухгалтерський облік усіх операцій щодо виконання Державного бюджету України здійснюють органи Державного казначейства України. Цей облік повинен відображати всі активи та зобов'язання держави.

Розпорядники бюджетних коштів ведуть бухгалтерський облік відповідно до правил, встановлених Державним казначейством України.

Усі надходження до бюджету та витрати бюджету обліковуються у валових показниках незалежно від того, передбачається чи не передбачається у бюджетних призначеннях взаємозарахування цих показників.

Усі надходження до бюджету та витрати бюджету повинні заноситися на рахунки в хронологічному порядку відповідно до встановленої законодавством процедури. Всі бухгалтерські записи повинні підтверджуватися документально.

Порядок закриття рахунків після закінчення бюджетного періоду

Не пізніше 31 грудня або на останній день іншого бюджетного періоду Державне казначейство України закриває всі рахунки, відкриті у поточному бюджетному періоді. За виняткових обставин Міністр фінансів України може визначити інший термін закриття рахунків, який повинен настати не пізніш як через п'ять робочих днів після закінчення бюджетного періоду.

На кінець бюджетного періоду Державне казначейство України зберігає залишки коштів на рахунках спеціального фонду Державного бюджету України для покриття відповідних витрат у наступному бюджетному періоді з урахуванням їх цільового призначення. Рахунки спеціального фонду Державного бюджету України відкриваються в наступному бюджетному періоді із записом про всі не витрачені в попередньому бюджетному періоді кошти, які були одержані на виконання відповідних завдань.

Усі надходження і витрати записуються в тому бюджетному періоді, в якому вони були здійснені.

Звітність про виконання Державного бюджету України

Зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Державним казначейством України.

Розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методики звітності складають та подають детальні звіти, що містять бухгалтерські баланси, дані про виконання кошторисів, результати діяльності та іншу інформацію за формами, встановленими законодавством України.

Єдині форми звітності про виконання Державного бюджету України встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України.

Звітність про виконання Державного бюджету України є

- оперативною,
- місячною,
- кварталною,
- річною.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України не пізніше 1 травня року, наступного за звітним.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України включає такі частини:

- 1) звіт про фінансовий стан (баланс) Державного бюджету України;
- 2) звіт про виконання Державного бюджету України;
- 3) звіт про рух грошових коштів;

- 4) інформацію про виконання захищених статей видатків Державного бюджету України;
- 5) звіт про бюджетну заборгованість;
- 6) звіт про використання коштів з резервного фонду Кабінету Міністрів України;
- 7) інформацію про стан державного боргу;
- 8) звіт про кредити та операції, що стосуються державних гарантійних зобов'язань;
- 9) зведені показники звітів про виконання бюджетів;
- 10) інформацію про виконання місцевих бюджетів;
- 11) іншу інформацію, визнану Кабінетом Міністрів України необхідною для пояснення звіту.

Розгляд звіту про виконання закону про Державний бюджет України

Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України готує висновки щодо використання коштів Державного бюджету України.

ВРУ розглядає звіт про виконання закону про Державний бюджет України у двотижневий термін з дня отримання висновків Рахункової палати щодо використання коштів Державного бюджету України.

Звіт Кабінету Міністрів України перед Верховною Радою України про виконання закону про Державний бюджет України представляє Міністр фінансів України.

Верховна Рада України може заслухати головних розпорядників коштів Державного бюджету України щодо використання ними бюджетних коштів.

Із співповіддю про виконання закону про Державний бюджет

України виступають Голова Комітету ВРУ з питань бюджету та Голова Рахункової палати.

За результатами розгляду Верховна Рада України приймає рішення щодо звіту про виконання закону про Державний бюджет України.

Питання для самоконтролю

1. Що таке бюджетний процес? Які основні складові та періоди в ньому виділяють?
2. Які завдання стоять перед бюджетним процесом?
3. Що розуміють під стадіями бюджетного процесу? Назвіть ці стадії.
4. Назвіть принципи бюджетного процесу та розкрийте їх зміст.
5. Що таке бюджетний цикл та яка його тривалість в різних країнах?
6. Які завдання та принципи бюджетного планування?
7. Що включає зміст бюджетного планування?
8. Розкрийте зміст, тривалість основних етапів та повноваження учасників бюджетного планування.

Тема 8. Доходи і видатки бюджету

- 1. Бюджетна класифікація;*
- 2. Доходи бюджету та їх класифікація;*
- 3. Видатки бюджету та їх класифікація;*

Законодавчі акти, що регулюють доходи та видатки бюджету:

- 1) Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III
- 2) Закон України "Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів" від 11 грудня 1991 р. № 1963-XII
- 3) Закон України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 р. № 1251- XII
- 4) Закон України "Про податок на додану вартість" 03 квітня 1997 р. № 168
- 5) Закон України "Про податок на прибуток підприємств" 28 грудня 1994 р. № 334/94
- 6) Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 р. № 889-IV 22 7) Закон України "Про плату за землю" від 03 липня 1992 р. № 2535-XII
- 8) Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09 липня 2003 р. № 1058-IV

1. Бюджетна класифікація;

Бюджетна класифікація - єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна класифікація застосовується для:

1. здійснення контролю за фінансовою діяльністю різних суб'єктів:
  - органів державної влади;
  - органів місцевого самоврядування;
  - інших розпорядників бюджетних коштів.
2. проведення необхідного аналізу доходів та видатків;
3. забезпечення загальнодержавної та міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Мета бюджетної класифікації:

- досягнення цілісності бюджетних категорій доходів і видатків;

- забезпечення взаємозв'язку між функціональними призначеннями і економічним характером видатків бюджету.

Бюджетну класифікацію затверджує Міністр фінансів України, крім того, він також вносить зміни до неї та інформує про це в обов'язковому порядку Верховну Раду України.

Бюджетна класифікація має такі складові частини:

- 1) класифікація доходів бюджету;
- 2) класифікація видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) бюджету;
- 3) класифікація фінансування бюджету;
- 4) класифікація боргу.

Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти.

Податковими надходженнями визнаються передбачені податковими законами України загальнодержавні і місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Неподатковими надходженнями визнаються:

- 1) доходи від власності та підприємницької діяльності;
- 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу;
- 3) надходження від штрафів та фінансових санкцій;
- 4) інші неподаткові надходження.

Трансферти - це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

Класифікація видатків бюджету

Видатки бюджету класифікуються за:

- 1) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків);
- 2) економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків);

3) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків);

4) за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків).

Функціональна класифікація видатків має такі рівні деталізації:

1) розділи, в яких визначаються видатки бюджетів на здійснення відповідно загальних функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування;

2) підрозділи та групи, в яких конкретизуються напрями спрямування бюджетних коштів на здійснення відповідно функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на поточні видатки, капітальні видатки та кредитування за вирахуванням погашення, склад яких визначається Міністром фінансів України.

Відомча класифікація видатків бюджету визначає перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державне казначейство України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів.

Програмна класифікація видатків бюджету застосовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом.

Класифікація фінансування бюджету

Класифікація фінансування бюджету визначає джерела отримання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту бюджету, і напрями витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті перевищення доходів бюджету над його видатками (до цієї категорії належать платежі з погашення основної суми боргу).

Класифікація фінансування бюджету здійснюється за такими ознаками:

1) фінансування за типом кредитора - за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань;

2) фінансування за типом боргового зобов'язання – за засобами, що використовуються для фінансування дефіциту або профіциту.

Класифікація боргу

Класифікація боргу систематизує інформацію про всі боргові зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування.

Борг класифікується за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання.

Складові частини бюджету

Бюджет може складатися із загального та спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету включає:

- 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду;
- 2) всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету;
- 3) фінансування загального фонду бюджету.

Спеціальний фонд бюджету включає:

- 1) бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень;
- 2) гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету;
- 3) різницю між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди визначається законом про Державний бюджет України. Джерела формування спеціального фонду визначаються виключно законами України.

Підставою для рішення відповідної ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно закон про Державний бюджет України.

Передача коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом внесення змін до закону про Державний бюджет України чи рішення відповідної ради.

Платежі за рахунок спеціального фонду здійснюються в межах коштів, що надійшли до цього фонду на відповідну мету.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Резервний фонд бюджету

Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені при

складанні проекту бюджету. Порядок використання коштів з резервного фонду бюджету визначається Кабінетом Міністрів України.

Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймаються відповідно Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування.

Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу витратів загального фонду відповідного бюджету.

Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевого самоврядування щомісячно звітують відповідно перед Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та відповідною радою про витрачання коштів резервного фонду відповідного бюджету.

У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету приймає відповідна рада.

Резервний фонд бюджету встановлюється законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет загальною сумою без визначення головного розпорядника бюджетних коштів.

Розподіл бюджетного призначення резервного фонду відповідного бюджету провадиться за рішенням Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

Кошти резервного фонду бюджету можуть використовуватися на здійснення:

а) заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного характеру;

б) інших непередбачених заходів, які відповідно до законів можуть здійснюватися за рахунок коштів бюджету, але не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету, тобто на момент затвердження бюджету не було визначених актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідної ради, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради підстав для проведення таких заходів.

До непередбачених заходів, визначених у пункті "б" не можуть бути віднесені:

- обслуговування та погашення державного боргу, боргу Автономної Республіки Крим чи боргу місцевого самоврядування;
- додаткові заходи, що забезпечують виконання бюджетної програми (функції), призначення на яку затверджено у бюджеті;
- капітальний ремонт або реконструкція;
- придбання житла;
- надання гуманітарної чи іншої допомоги, крім випадків, коли рішення про надання такої допомоги прийнято Верховною Радою України, Президентом України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною радою.

Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету приймається тільки в межах призначення на цю мету у відповідному бюджеті і втрачає чинність після закінчення відповідного бюджетного періоду.

Загальний обсяг асигнувань, наданих з резервного фонду бюджету за напрямом, визначеним у пункті "б", не може перевищувати 20 відсотків річного обсягу резервного фонду бюджету.

Звернення про виділення коштів з резервного фонду бюджету подаються:

- щодо видатків державного бюджету - міністерствами, іншим центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією (далі - заявники) до Кабінету Міністрів України;
- щодо видатків місцевих бюджетів - підприємствами, установами організаціями (далі - заявники) до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради.

У зверненні зазначається:

- напрям використання коштів резервного фонду бюджету;
- головний розпорядник бюджетних коштів, якому пропонується виділити кошти з резервного фонду бюджету;
- обсяг асигнувань, який пропонується надати з резервного фонду бюджету;
- перелік юридичних і фізичних осіб, яким головний розпорядник бюджетних коштів передбачає надати кошти з резервного фонду бюджету, та пропозиції стосовно майбутнього врегулювання правовідносин щодо майнових прав, пов'язаних з цим процесом;
- інформація щодо можливості фінансування зазначених заходів за рахунок інших джерел.

Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева держадміністрація, виконавчий орган відповідної ради не пізніше ніж у триденний термін з дня отримання звернення дає доручення відповідно Мінекономіки України, Мінекономіки Автономної Республіки Крим, головному управлінню, управлінню чи відділу економіки місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради (далі - уповноважений місцевий орган) та Мінфіну (місцевому фінансовому органу) для розгляду звернення та підготовки пропозицій для прийняття рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету.

Мінфін (місцевий фінансовий орган) розглядає звернення та додані до нього матеріали, готує пропозиції щодо підстав виділення коштів з резервного фонду бюджету, можливості здійснення відповідних заходів за рахунок інших джерел, можливого обсягу виділення асигнувань з резервного фонду бюджету і наслідків у разі невиділення коштів на такі заходи та надсилає їх у тижневий термін Мінекономіки (уповноваженому місцевому органу).

Мінекономіки (уповноважений місцевий орган) згідно з дорученням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої держадміністрації, виконавчого органу відповідної ради) за результатами розгляду звернення з урахуванням пропозицій Мінфіну (місцевого фінансового органу) робить узагальнений висновок щодо підстав виділення коштів з резервного фонду бюджету, правильності поданих розрахунків та можливого обсягу виділення асигнувань з резервного фонду бюджету, а також щодо оцінки наслідків у разі невиділення коштів на такі заходи з резервного фонду бюджету.

Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономно Республіки Крим, місцеві держадміністрації, виконавчий орган відповідної ради) приймає рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету виключно за наявності висновків Мінекономіки та Мінфіну (уповноваженого місцевого органу та місцевого фінансового органу).

Державне казначейство (його територіальний орган) готує інформацію (звіт) про використання коштів з резервного фонду бюджету і подає Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті, Мінфіну та Мінекономіки (Мінфіну Автономної Республіки Крим, фінансовому органу місцевої держадміністрації та виконавчого органу відповідної ради) не пізніше 25 числа місяця, що настає за звітним.

Єдиний казначейський рахунок

Єдиний казначейський рахунок - це рахунок, відкритий Державному казначейству України в Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у Системі електронних платежів Національного банку України (далі - СЕП НБУ).

Єдиний казначейський рахунок об'єднує кошти субрахунків, що відкриті в Державному казначействі України (центральный рівень), управлінням Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

У балансі Державного казначейства України відкритий відповідний єдиний казначейський рахунок.

Управлінням Державного казначейства в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (далі – територіальні управління Державного казначейства) рахунки у Національному банку не відкриті.

Безпосереднім учасником СЕП НБУ є Державне казначейство України.

Для відображення операцій, проведених через СЕП НБУ протягом банківського дня, у СЕП НБУ Державному казначейству та територіальним управлінням Державного казначейства відкриті технічні рахунки.

У балансі Державного казначейства України відкриті відповідні субрахунки територіальних управлінь.

Операції, проведені органами Державного казначейства через СЕП НБУ, відображаються на технічному рахунку Державного казначейства та на відповідних технічних рахунках територіальних управлінь, у балансі Державного казначейства - на відповідному єдиному казначейському рахунку та субрахунках територіальних управлінь.

Державне казначейство України формує щоденний оборотно-сальдовий баланс рахунків, що є підставою для отримання інформації щодо фактичної наявності коштів для прийняття управлінських рішень та проведення фінансових операцій.

В органах Державного казначейства, у свою чергу, відкрито:

- рахунки для зарахування надходжень, передбачених законодавством України;
- рахунки розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів;

- рахунки підприємствам, установам, організаціям тощо за операціями, що не відносяться до операцій з виконання бюджетів, але відповідно до вимог законодавства обслуговуються органами Державного казначейства.

Завдання єдиного казначейського рахунку:

1. можливість швидкої мобілізації коштів, які протягом дня надходять на рахунки, відкриті в органах Державного казначейства;

2. використання отриманих коштів для проведення бюджетних видатків і здійснення інших операцій, що не суперечать законодавству України;

3. надання інформації органам законодавчої та виконавчої влади за здійсненими на єдиному казначейському рахунку операціями;

4. оптимальні можливості для прийняття представниками законодавчої та виконавчої влади оперативних рішень щодо забезпечення ефективного використання коштів бюджетів.

2. Доходи бюджету та їх класифікація

Доходи – це усі податкові та неподаткові надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України.

Ознаки:

- це сукупність надходжень до державних фондів коштів;
- грошова форма;
- подальше їх використання з метою виконання завдань та функцій держави;
- безповоротність;
- справляння кожного виду доходу повинно бути передбачено законодавством України.

Доходи є вторинними, а видатки – первинними.

Класифікація доходів:

I. За соціально-економічною ознакою:

- від здійснення господарської діяльності;
- від здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- від використання природних ресурсів;
- митні платежі;
- ін.

II. За обсягом:

- великого розміру;
- середнього розміру;
- малого розміру.

III. За юридичною формою:

- податкові;
- неподаткові.

IV. За порядком зарахування до бюджету:

- власні;
- закріплені;
- регулюючі.

V. За часом (періодом) стягнення:

- ті, що стягуються на довготривалій основі (податки);
- одноразові (надходження від приватизації певного об'єкта).

VI. За визначеністю розміру надходжень:

- у твердій сумі (фіксований розмір);
- у процентному відношенні.

VII. Залежно від виду бюджету, до якого надходять доходи:

- доходи державного бюджету;
- доходи місцевого бюджету.

Доходи Державного бюджету України включають:

- 1) доходи (за винятком тих, що закріплені за місцевими бюджетами), що отримуються відповідно до законодавства про податки, збори і обов'язкові платежі;
- 2) доходи, що отримуються відповідно до Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів";
- 3) доходи від плати за послуги, що надаються бюджетними установами, які утримуються за рахунок Державного бюджету України;
- 3) кошти від продажу активів, що належать державі або підприємствам, установам та організаціям;
- 4) проценти і дивіденди, нараховані на частку майна, що належить державі в майні господарських товариств;
- 5) гранти і дарунки у вартісному обрахунку;
- 6) міжбюджетні трансферти з місцевих бюджетів.

Доходи місцевого бюджету:

До доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та вrahовуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, належать такі податки і збори (обов'язкові платежі):

1) податок з доходів фізичних осіб у частині, визначеній Бюджетним Кодексом;

2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;

3) плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад;

4) плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;

5) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад;

6) надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

7) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

3. Видатки бюджету та їх класифікація;

Видатки бюджету - кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум (це законодавче визначення).

Видатки слід відмежовувати від витрат бюджету.

Витрати бюджету - видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

В літературі наводиться наступне визначення „видатків”: видатки – це прямі цільові витрати держави, що забезпечують її постійне існування і відображають економічні відносини, що пов'язані з розподілом і перерозподілом частини національного доходу, яка концентрується у бюджеті.

Ознаки видатків:

1) це кошти;

- 2) спрямовуються на здійснення програм та заходів, що передбачені відповідним бюджетом;
- 3) цільовий характер використання коштів;
- 4) постійний характер використання коштів;
- 5) відображають перерозподіл доходів бюджету;
- 6) визначають пріоритети державної політики;
- 7) забезпечують функціонування держави;
- 8) забезпечують можливість виконання завдань та функцій держави.

Принципи, на яких базується здійснення видатків:

- 1) планування;
- 2) деталізація видатків;
- 3) безоплатність;
- 4) безповоротність;
- 5) цільове спрямування;
- 6) ефективне використання коштів;
- 7) постійний фінансовий контроль.

а видатки – це платежі, які не підлягають поверненню.

Види видатків:

I. За спрямованістю – видатки спрямовані на фінансування:

- національної економіки;
- соціально-економічних заходів;
- зовнішньоекономічної діяльності;
- загальнодержавних програм;
- утримання органів державної влади;
- тощо.

II. За часом:

- постійні;
- тимчасові (одноразові).

III. За економічною характеристикою операцій, при проведенні яких здійснюються видатки:

- поточні;
- капітальні;
- кредитування за вирахуванням погашення.

IV. Функціональна класифікація видатків має такі рівні деталізації:

1) розділи, в яких визначаються видатки бюджетів на здійснення відповідно загальних функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування;

2) підрозділи та групи, в яких конкретизуються напрями спрямування бюджетних коштів на здійснення відповідно функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

V. Відомча класифікація видатків бюджету визначає перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державне казначейство України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів.

VI. Програмна класифікація видатків бюджету застосовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом.

Стаття 82. Види видатків на здійснення повноважень

VII. Видатки на здійснення повноважень:

1) видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші передбачені Бюджетним Кодексом видатки, які не можуть бути передані на виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню;

2) видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані до виконання Автономній Республіці Крим та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності;

3) видатки на реалізацію прав та обов'язків Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер та визначені законами України.

Видатки, визначені пунктом 1, здійснюються за рахунок коштів Державного бюджету України.

Видатки, визначені пунктами 2 і 3, здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у тому числі трансфертів з Державного бюджету України.

Розпорядники бюджетних коштів

Головні розпорядники бюджетних коштів – це бюджетні установи в особі їх керівників, які відповідно до Бюджетного Кодексу отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень;

Розпорядники бюджетних коштів – це бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету;

Для здійснення програм та заходів, які проводяться за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів. За обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

Кошти бюджету, які отримують фізичні особи та юридичні особи, що не мають статусу бюджетної установи (одержувачі бюджетних коштів), надаються їм лише через розпорядника бюджетних коштів.

Бюджетна установа не має права здійснювати запозичення у будь-якій формі або надавати за рахунок бюджетних коштів позички юридичним та фізичним особам, крім випадків, передбачених законом про Державний бюджет України.

Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути виключно:

1) за бюджетними призначеннями, передбаченими законом про Державний бюджет України, - органи, уповноважені відповідно Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України забезпечувати їх діяльність, в особі їх керівників, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Конституційний Суд України, Верховний Суд України та інші спеціалізовані суди; установи та організації, які визначені Конституцією України або входять до складу Кабінету Міністрів України, а також Національна академія наук України, Українська академія аграрних наук, Академія медичних наук України, Академія педагогічних наук України, Академія правових наук України, Академія мистецтв України, в особі їх керівників;

2) за бюджетними призначеннями, передбаченими бюджетом Автономної Республіки Крим, - уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради міністрів Автономної Республіки Крим, а також міністерства та інші органи влади Автономної Республіки Крим в особі їх керівників;

3) за бюджетними призначеннями, передбаченими іншими місцевими бюджетами, - керівники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад та їх секретаріатів, керівники головних управлінь, управлінь, відділів та

інших самостійних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад.

Головні розпорядники коштів Державного бюджету України затверджуються законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

Головні розпорядники коштів місцевих бюджетів визначаються рішенням про місцевий бюджет.

Головний розпорядник бюджетних коштів:

1) розробляє план своєї діяльності відповідно до завдань та функцій, визначених нормативно-правовими актами, виходячи з необхідності досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів;

2) розробляє на підставі плану діяльності проект кошторису та бюджетні запити і подає їх Міністерству фінансів України чи місцевому фінансовому органу;

3) отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у законі про Державний бюджет України чи рішенні про місцевий бюджет, доводить у встановленому порядку до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (одержувачів бюджетних коштів) відомості про обсяги асигнувань, забезпечує управління бюджетними асигнуваннями;

4) затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, якщо інше не передбачене законодавством;

5) здійснює внутрішній контроль за повнотою надходжень, отриманих розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів, і витрачанням ними бюджетних коштів;

6) одержує звіти про використання коштів від розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів і аналізує ефективність використання ними бюджетних коштів.

Бюджетне призначення - повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним Кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування;

Будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету можна здійснювати лише за наявності відповідного бюджетного призначення.

Бюджетні призначення встановлюються законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет у порядку, визначеному Бюджетним Кодексом.

Якщо в процесі виконання бюджету зміна обставин вимагає менших асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів, Міністр фінансів України (керівник місцевого фінансового органу) приймає рішення про приведення у відповідність бюджетного призначення

Державного бюджету України (місцевого бюджету). Кабінет Міністрів України (Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної ради) у двотижневий термін подає до Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної ради) у встановленому порядку пропозиції про приведення у відповідність бюджетних призначень Державного бюджету України (місцевого бюджету).

Витрати спеціального фонду бюджету мають постійне бюджетне призначення, яке дає право провадити їх виключно в межах і за рахунок відповідних надходжень до спеціального фонду згідно з законодавством, якщо законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) не встановлено інше.

Пропозиції про внесення змін до бюджетних призначень подаються та розглядаються у порядку, встановленому для подання пропозицій до проекту бюджету. Видатки відповідно до внесених у бюджетні призначення змін здійснюються лише після набрання чинності відповідним законом (рішенням відповідної ради), яким внесено такі зміни. Інші зміни розмірів і мети та обмеження в часі бюджетних призначень провадяться лише за наявності в законі про Державний бюджет України (рішенні про місцевий бюджет) відповідного положення.

Якщо після прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) відповідальність за виконання функцій або надання послуг, на які затверджено бюджетне призначення, передається відповідно до законодавства від одного головного розпорядника бюджетних коштів іншому головному розпоряднику бюджетних коштів, дія бюджетного призначення не припиняється і застосовується в порядку, встановленому законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), для виконання тих самих функцій чи послуг іншим головним розпорядником бюджетних коштів, якому це доручено. У цьому випадку Міністерство фінансів України (місцевий фінансовий орган) повідомляє Кабінет Міністрів України (Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеву державну адміністрацію, виконавчий орган відповідної ради) та Верховну Раду України (Верховну Раду Автономної Республік Крим, відповідну раду) про такі зміни в двотижневий термін.

Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, за винятком тих випадків, коли окремим законом передбачені багаторічні бюджетні призначення.

Бюджетне асигнування - повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

Бюджетне зобов'язання - будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Бюджетний розпис - документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядником бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується Міністром фінансів України відповідно до бюджетних призначень у місячний термін після набрання чинності законом про Державний бюджет України. До затвердження розпису Міністром фінансів України затверджується тимчасовий розпис на відповідний період.

Примірник затвердженого бюджетного розпису передається до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни.

Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням.

Місцевий бюджет виконується за розписом, який затверджується керівником місцевого фінансового органу. До затвердження розпису керівником місцевого фінансового органу затверджується тимчасовий розпис на відповідний період. Керівник місцевого фінансового органу протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням.

Виконання державного бюджету за видатками. Роль державного казначейства у виконанні державного та місцевого бюджету за видатками.

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування Державного бюджету України, яка передбачає здійснення Державним казначейством України:

- 1) операцій з коштами державного бюджету;
- 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів;
- 3) контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів;
- 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Стадіями виконання Державного бюджету України за видатками визнаються:

- 1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису;
- 2) затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів;
- 3) взяття бюджетних зобов'язань;
- 4) отримання товарів, робіт та послуг;
- 5) здійснення платежів;
- 6) використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

Відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів Державного бюджету України одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Затвердження, а також коригування протягом бюджетного року кошторисів бюджетних установ здійснюється розпорядниками коштів відповідно до затвердженого бюджетного розпису Державного бюджету України. Затвердження змін до кошторисів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації державної і комунальної форм власності у зв'язку із зміною обсягів доходів і видатків відповідно до затвердженого бюджетного розпису здійснюється керівниками цих закладів. Кошторис є основним плановим документом бюджетної установи, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Державне казначейство України здійснює контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису Державного бюджету України.

Розпорядники бюджетних коштів несуть відповідальність за управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за виконанням процедур та вимог, встановлених Бюджетним Кодексом.

Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання та провадять видатки тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами.

Будь-які зобов'язання, взяті фізичними та юридичними особами за коштами Державного бюджету України без відповідних бюджетних асигнувань або ж з перевищенням повноважень,

встановлених Бюджетним Кодексом та законом про Державний бюджет України не вважаються бюджетними зобов'язаннями. Витрати державного бюджету на покриття таких зобов'язань не можуть здійснюватися.

Після отримання товарів, робіт та послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання розпорядник бюджетних коштів приймає рішення про їх оплату та подає доручення на здійснення платежу органу Державного казначейства України, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами.

Державне казначейство України здійснює платежі за дорученнями розпорядників бюджетних коштів у разі:

- 1) наявності відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання Державного бюджету України;
- 2) відповідності напрямів витрачання бюджетних коштів бюджетному асигнуванню;
- 3) наявності у розпорядників бюджетних коштів невикористаних бюджетних асигнувань.

Видатки, що здійснюються з Державного бюджету України

До видатків, що здійснюються з Державного бюджету України, належать видатки на:

- 1) державне управління: законодавчу владу; виконавчу владу; Президента України;
- 2) судову владу;
- 3) міжнародну діяльність;
- 4) фундаментальні та прикладні дослідження і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародні наукові та інформаційні зв'язки державного значення;
- 5) національну оборону;
- 6) правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави;

- 7) освіту;
- 8) охорону здоров'я;
- 9) соціальний захист та соціальне забезпечення;
- 10) культуру і мистецтво;
- 11) державні програми підтримки телебачення, радіомовлення, преси, книговидавництва, інформаційних агентств;
- 12) фізичну культуру і спорт;
- 13) державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки;
- 14) програми реставрації пам'яток архітектури державного значення;
- 15) державні програми розвитку транспорту, дорожнього господарства, зв'язку, телекомунікацій та інформатики;
- 16) державні інвестиційні проекти;
- 17) державні програми з ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха;
- 18) створення та поповнення державних запасів і резервів;
- 19) обслуговування державного боргу;
- 20) проведення виборів та референдумів, державне фінансування політичних партій;
- 21) інші програми, які мають виключно державне значення.

Питання для самоконтролю

1. Які основні складові бюджетної класифікації? Розкрийте зміст цих складових.
2. Що таке доходи бюджету та як вони класифікуються?
3. Що таке видатки бюджету та як вони класифікуються?

Тема 9. Тасмні видатки. Захищені статті видатків. Міжбюджетні відносини.

1. *Тасмні видатки;*
2. *Захищені статті видатків;*
3. *Міжбюджетні відносини;*

1. Тасмні видатки

Правове регулювання цих відносин визначають:

- 1) Конституція України від 28.06.1996р.
- 2) Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542;
- 3) Закон про Державний бюджет України;
- 4) Інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини;

Таємні видатки – це видатки, пов’язані з державною таємницею.

Державний бюджет України має містити пояснення всіх видатків, за винятком таємних видатків.

Таємні видатки, передбачені на діяльність органів державної влади, в інтересах національної безпеки включаються до Державного бюджету України без деталізації.

Контроль за проведенням таємних видатків здійснюється Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України у порядку, визначеному Верховною Радою України.

Звіти про проведені таємні видатки розглядаються Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони.

Окремі звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому засіданні.

2.Захищені статті видатків

Захищеними статтями видатків бюджету визнаються статті видатків Державного бюджету України, обсяг яких не може змінюватися при проведенні скорочення затверджених бюджетних призначень.

Перелік захищених статей видатків Державного бюджету України визначається законом про Державний бюджет України.

У разі якщо за результатами місячного звіту про виконання загального фонду Державного бюджету України виявиться, що отриманих надходжень недостатньо для здійснення бюджетних асигнувань відповідно до бюджетних призначень з урахуванням граничного рівня дефіциту (профіциту), затвердженого законом про Державний бюджет України, Міністерство фінансів України встановлює тимчасове обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету України.

У разі якщо за результатами квартального звіту про виконання Державного бюджету України має місце недоотримання доходів загального фонду Державного бюджету України більше ніж на 15 відсотків від суми, передбаченої розписом державного бюджету на відповідний період,

Міністерство фінансів України готує пропозиції про внесення змін до Державного бюджету України. Кабінет Міністрів України, розглянувши ці пропозиції, подає до Верховної Ради

України розроблений на їх основі проект закону про внесення змін до закону про Державний бюджет України не пізніше двох тижнів з дня подання пропозицій Міністром фінансів України.

Верховна Рада України приймає рішення щодо зазначеного проекту закону стосовно скорочення видатків Державного бюджету України у двотижневий термін з дня відповідного подання Кабінетом Міністрів України. До прийняття Верховною Радою України відповідного рішення видатки провадяться з урахуванням тимчасових обмежень бюджетних асигнувань, встановлених Міністерством фінансів України.

Дефіцит та профіцит бюджету

профіцит бюджету - перевищення доходів бюджету над його видатками.

дефіцит бюджету - перевищення видатків бюджету над його доходами.

Прийняття Державного бюджету України або місцевих бюджетів на відповідний бюджетний період з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування дефіциту відповідного бюджету з урахуванням особливостей, визначених Бюджетним Кодексом.

Профіцит бюджету затверджується виключно з метою погашення основної суми боргу та на забезпечення збереження розміру оборотної касової готівки.

Джерелами фінансування дефіциту бюджетів є державні внутрішні та зовнішні запозичення, внутрішні запозичення органів влади Автономної Республіки Крим, внутрішні та зовнішні

запозичення органів місцевого самоврядування, а також вільний залишок бюджетних коштів із дотриманням умов, визначених Бюджетним Кодексом.

Кабінет Міністрів України може брати позики в межах, визначених законом про Державний бюджет України. Запозичення не використовуються для забезпечення фінансовими ресурсами поточних видатків держави, за винятком випадків, коли це необхідно для збереження загальної економічної рівноваги.

Міністр фінансів України з урахуванням вимог Бюджетного кодексу з метою економії коштів та ефективності її використання має право вибрати кредитора, вид позики і валюту запозичення.

Витрати на погашення зобов'язань із боргу здійснюються відповідно до кредитних угод, а також нормативно-правових актів, за якими виникають державні боргові зобов'язання та боргові зобов'язання Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, незалежно від обсягу коштів, передбачених на цю мету в законі про Державний бюджет України або рішенні про місцевий бюджет.

Якщо витрати на обслуговування та погашення державного боргу перевищать обсяг коштів, передбачений в законі про Державний бюджет України на таку мету, Міністр фінансів України невідкладно інформує про це Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України невідкладно інформує про очікуване перевищення таких витрат Верховну Раду України та подає у двотижневий термін пропозиції про внесення змін до закону про Державний бюджет України.

Емісійні кошти Національного банку України не можуть бути джерелом фінансування дефіциту Державного бюджету України.

Право на здійснення державних внутрішніх та зовнішніх запозичень у межах і на умовах, передбачених законом про Державний бюджет України, належить державі в особі Міністра фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України.

Виключно Верховна Рада Автономної Республіки Крим та міські ради мають право здійснювати внутрішні запозичення (за винятком випадків, передбачених статтею 73 Бюджетного Кодексу). Зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад вісімсот тисяч мешканців за офіційними даними державної статистики на час ухвалення рішення про здійснення запозичень.

Кабінет Міністрів України в особі Міністра фінансів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим в особі Міністра фінансів Автономної Республіки Крим та міські ради в особі керівників їх виконавчих органів можуть надавати гарантії щодо виконання боргових зобов'язань суб'єктам виключно у межах повноважень, встановлених відповідно законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет.

Гарантії надаються лише на умовах платності, строковості, майнового забезпечення та зустрічних гарантій, отриманих від інших суб'єктів.

Граничний обсяг внутрішнього та зовнішнього державного боргу, боргу Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, граничний обсяг

надання гарантій встановлюється на кожний бюджетний період відповідно законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет.

Величина основної суми державного боргу не повинна перевищувати 60 відсотків фактичного річного обсягу валового внутрішнього продукту України.

У разі перевищення граничної величини, визначеної Бюджетним кодексом, Кабінет Міністрів України зобов'язаний вжити заходів для приведення цієї величини у відповідність з положеннями Бюджетного Кодексу.

3. Міжбюджетні відносини

Міжбюджетні відносини - це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами,

необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, та бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень.

міжбюджетні трансферти - кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого;

дотація вирівнювання - міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує;

субвенції - міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції;

Міжбюджетні трансферти поділяються на:

- 1) дотацію вирівнювання;
- 2) субвенцію;
- 3) кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;
- 4) інші дотації.

У Державному бюджеті України можуть передбачатися такі міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам:

1) дотація вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення;

2) субвенція на здійснення програм соціального захисту;

3) субвенція на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою;

4) субвенція на виконання інвестиційних проектів;

5) інші субвенції.

У Державному бюджеті України затверджується обсяг дотації вирівнювання та субвенцій окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, кожного з обласних бюджетів, бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим, міст обласного значення та районних бюджетів, а також коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, якщо є підстави для надання та отримання відповідних міжбюджетних трансфертів.

Міські (міст Києва і Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення) та районні ради можуть передбачати у відповідних бюджетах дотації вирівнювання бюджетам районів у містах, бюджетам сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, а також кошти, що передаються з цих бюджетів.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим та відповідні ради можуть передбачати у відповідних бюджетах такі види міжбюджетних трансфертів:

1) субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;

2) субвенції на виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань;

3) субвенції на виконання інвестиційних проектів;

4) інші субвенції.

Порядок надання міжбюджетних трансфертів

Дотація вирівнювання та субвенції з Державного бюджету України місцевим бюджетам перераховуються з рахунків Державного бюджету України органами Державного казначейства України бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва і Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення і районним бюджетам. Перерахування коштів, що передаються до Державного бюджету України з бюджету Автономної Республіки Крим, бюджетів міст

Києва і Севастополя, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, районних і обласних бюджетів, забезпечується відповідними органами Державного казначейства України.

Порядок перерахування дотації вирівнювання та субвенцій з Державного бюджету України місцевим бюджетам, коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, а також порядок перерахування міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами визначаються Кабінетом Міністрів України і повинні забезпечувати своєчасність, рівномірність, гарантованість та повноту перерахування трансфертів.

Питання для самоконтролю

1. Що таке класифікація фінансування бюджету, класифікація боргу та які складові в них виділяють?
2. У чому особливість спеціального та резервного фондів бюджету?
3. Що таке дефіцит бюджету, які причини його виникнення? Що таке профіцит бюджету, коли його передбачають?

Тема 10. Податкове право

1. Податкове право;

2. Податки: поняття, значення та функції. Принципи оподаткування;

Джерела податкового права:

1) Закон України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 р. №1251- XII 2) Закон України "Про податок на додану вартість" 03 квітня 1997 р. № 168

3) Закон України "Про податок на прибуток підприємств" 28 грудня 1994 р. № 334/94 10.

4) Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" від 21 грудня 2000 р. 2181-III 11. 5) Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 р. № 889-IV 22

6) Закон України "Про плату за землю" від 03 липня 1992 р. №2535-XII

7) Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09 липня 2003 р. № 1058-IV

8) Закон України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" від 26 червня 1997 р. № 400/97-ВР

б) Закон України “Про державну податкову службу України” від 12 квітня 1990 р. № 509-ХІІ

1. Податкове право

Відносини у сфері оподаткування є невід’ємною та провідною частиною фінансового права, оскільки виникають у процесі і зумовлені діяльністю держави по планомірному формуванню цих централізованих та децентралізованих грошових фондів.

Інститут податкового права - не складна сукупність фінансово-правових норм, які встановлюють права і обов'язки держави та платників податків, порядок погашення податкових зобов'язань, процес податкового контролю та застосування мір відповідальності, регулюють громадське відношення до встановлення, збирання і стягнення податкових платежів.

Інститут податкового права регулює систему правовідносин, яка визначає предмет податкового права і характеризується рядом ознак, які виділяють предмет податкового права в окрему категорію:

державно-владний характер податкових правовідносин,

їх матеріально-грошовий еквівалент,

виражена у фіскальній функції однобічна направленість фінансових ресурсів.

Державно-владний характер податкових правовідносин носить безумовний та обов'язковий порядок їх виконання. Держава наділяє компетентні органи владними повноваженнями і контролює надходження грошових коштів до бюджету.

Матеріально-грошовий еквівалент полягає в тому, що будь-якій державі для виконання своїх функцій необхідні фонди грошових коштів. Одним із джерел цих фінансових ресурсів є кошти, які уряд збирає з фізичних та юридичних осіб.

Якщо предмет фінансового права охоплює відносини, пов'язані з різнобічним рухом грошових ресурсів, то податкове право виділяє тільки відносини по однонаправленому руху грошових коштів знизу вгору - від платників до бюджетів у формі податків та зборів. Процес перерозподілу і використання державних фінансових ресурсів не є предметом податкового права.

Таким чином, предмет податкового права - це сукупність визначених, однорідних, специфічних правовідносин, встановлених і контрольованих державою, що визначають правовий режим надходження грошових коштів від платників податків до держави для формування централізованих та децентралізованих грошових фондів.

Метод податкового права - це засіб організації практичного та теоретичного пізнання, зумовлений закономірностями визначеного предмета.

Метод податкового права являється фінансово-правовим, в основі якого лежить метод владних розпоряджень, він передбачає використання імперативних норм. При урегулюванні податкових відносин даний метод

набуває своєю специфіку, яка складається у змісті правовідносин, а також залежить від статусу суб'єкта держави, його повноважень.

Метод примусу (владних розпоряджень) обумовлений самим змістом податкових правовідносин - формуванням бюджетів відповідних рівнів. Яскравим прикладом методу податкового примусу є стаття 67 Конституції України, де сказано, що кожний "зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом".

Апріорі методу владних розпоряджень в податковому праві не виключається застосування і використання інших методів податкового права. Так, наприклад, можливість вибору ставки оподаткування дає можливість формувати податкову політику суб'єктам підприємницької діяльності на власний розсуд, шляхом використання рекомендацій, узгоджень, пропаганди, що обумовлює метод переконання. Але деяка свобода дій підпорядкованих

державі суб'єктів обмежена все ж тими владними розпорядженнями держави і можлива лише в межах делегованих суб'єкту прав.

Податкові правовідносини - це відносини, що виникають на підставі податкових норм, які встановлюють, змінюють чи скасовують податкові платежі, та у зв'язку з юридичними фактами, учасники яких наділені суб'єктивними правами та обов'язками, пов'язаними зі сплатою податків.

Однією із сторін податкових правовідносин завжди виступає держава. Специфіка податкових правовідносин:

цільова системність - система податкових правовідносин підпорядкована встановленню податків;

формальна визначеність - нормами регулюються чітко визначені зв'язки між суб'єктами правовідносин;

- забезпеченість державним примусом. Податкові закони регулюють відносини між:

державою і платниками - стосовно визначення основних елементів оподаткування, порядку обчислення і справляння податків;

державою і органами місцевого самоврядування - щодо розмежування їх прав законодавчої компетенції у податковій сфері;

між державою і органами, що забезпечують справляння податків - з приводу визначення правового статусу цих органів, порядку адміністрування податків, відповідальності за забезпечення своєчасного надходження податків;

між органами податкової служби і платниками - стосовно взаємних прав і обов'язків і механізму їх реалізації.

2. Податки: поняття, значення та функції. Принципи оподаткування.

Першим поняття "податок" визначив А.Сміт як тягар, що накладається державою у формі закону. Риси податків:

обов'язковість платежу;

переважно перехід права власності при сплаті податку;

індивідуальна безоплатність;

регулярність стягнення.

У статті 2 Закону України "Про систему оподаткування в Україні" визначається поняття податку і збору (обов'язкового платежу), але окремих визначень податку або збору законодавець не дає в жодному акті, тим самим формально стирає принципи відмінності між податком та збором.

Справа в тому, що законодавець, визначаючи дані поняття - "податок", "збір", поставив між ними прийменник "і", що має на увазі деяку еквівалентність, ідентичність або подібність характеристик.

Це може бути обумовлено змістом фіскальної функції, який виражається в тому, що і податок, і збір, відповідно до статті 2 наведеного Закону, слід розуміти як обов'язковий внесок, що здійснюється платниками.

Віднести той чи інший платіж до розряду податків або зборів можливо лише виходячи із його назви на підставі статті 14 вказаного Закону. В силу "традицій" платіж, що є податком, може бути названо митом, збором, і навпаки, хоча існують певні відмінності.

Так, при сплаті мита або збору, платник в тій чи іншій мірі безпосередньо відчуває платність платежу, податки ніколи не бувають індивідуально платними.

Податки не мають характеру цільового призначення у відмінну від внесків та відрахувань у державні цільові фонди.

Таким чином, з юридичної точки зору, податок - встановлена законом безумовна форма відчуження власності фізичних та юридичних осіб на користь суб'єктів публічної влади. При цьому податок являється індивідуально безплатним, стягується на умовах безповоротності, законодавчо встановленими методами державного примушування в одноосібному порядку і не носить характер контрибуції або покарання.

Групи податків за Законом "Про систему оподаткування в Україні":
загальнодержавні;
місцеві.

У теорії податкового права систему оподаткування прийнято називати податковою системою. Точніше, та сукупність податків та зборів (обов'язкових платежів) у бюджеті та в державні цільові фонди, які збираються у встановленому законами України порядку, складає, на підставі ст. 2 Закону України "Про систему оподаткування", систему оподаткування, і є податкова система.

Класифікація податків і зборів	
За регламентуванням платника та суб'єкта оподаткування	- прями: особисті та реальні; - непрямі

	За механізмом побудови	- розкладні та окладні
	За суб'єктом оподаткування	- податки з фізичних осіб, з юридичних осіб та змішані
	За формою стягнення	- грошові та натуральні
	За об'єктом оподаткування	- на майно та на доходи
	За закріпленням в бюджеті	- регульовані та закріплені
	За призначенням	- загальні та цільові

Податкова система - це сукупність податків, зборів та інших платежів у бюджет та державні цільові фонди платників податків та органів, які здійснюють контроль за правильністю нарахування, повною та своєчасною сплатою їх у визначеному законом порядку.

Система оподаткування тим ефективніша, чим вона більш зручна як для того, хто сплачує податки, так і для того, хто здійснює контролюючі функції.

Податкова система повинна забезпечувати раціональне співвідношення між інтересами держави в одержанні джерел для покриття державних витрат і інтересами платників у сплаті податку в такому розмірі, щоб це не суперечило їх особистим та виробничим інтересам та інтересам суспільства в цілому. Тобто, податкова система повинна відображати не тільки фіскальні інтереси держави, але й сприяти раціональному розподілу та використанню національного доходу. Податкова система повинна маги логіку і закономірності, бути здатною самостійно реагувати на різні потреби, викликані реалізацією різноманітних та розчленованих соціально-економічних зв'язків у суспільстві.

Функції оподаткування - це дії інституту податкового права, направлені на досягнення певного результату. Іншими словами - це та роль, яку виконує інститут оподаткування в державі і суспільстві як у правовому, так і в економічному аспекті.

Функції оподаткування за загальнофінансовою і сутнісною ознакою:

- основні - запускають податковий механізм і забезпечують стабільність режиму надходження грошових коштів від платника податків до держави

фіскальна - вилучення частини доходів для утримання державного апарату, оборони країни і тієї частини невиробничої сфери, яка не має власних джерел, або недостатньо забезпечена для належного рівня розвитку; забезпечується централізоване стягнення податків для наповнення дохідної частини бюджетів;

регулююча - регулювання ринкових відносин (визначення "правил гри") та розвитку народного господарства, вплив держави на інтереси людей,

підприємців з метою направлення їх діяльності в вигідному суспільству напрямку;

контрольна - виявлення тенденцій зміни в процесі оподаткування; регламентування діяльності підпорядкованих суб'єктів.

додакові - головні цілі

стимулююча - стимулюються науково-технічний прогрес, збільшується кількість робочих місць, капітальні вкладення в розширення виробництва через звільнення від оподаткування та пільги;

розподільча - перерозподіляється частина прибутку підприємства, підприємців, громадян на розвиток виробничої і соціальної інфраструктури, на інвестиції і капіталоемні галузі.

Концепції принципів оподаткування:

1) еквівалентність - фізичні і юридичні особи повинні сплачувати

2) платоспроможність - залежність податку від податки пропорційно тим вигодам, які отриманого доходу вони отримують від держави

Важливим є поєднання обох концепцій для досягнення певного оптимуму.

Принципи системи оподаткування за законодавством в Україні:

стимулювання науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного виробника на світовий ринок високотехнологічної продукції;

стимулювання підприємницької виробничої діяльності і інвестиційної активності;

обов'язковість;

рівнозначність і пропорційність;

рівність, недопущення будь-яких проявів дискримінації, забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання і громадян;

соціальна справедливість;

стабільність;

економічна обґрунтованість;

рівномірність сплати;

компетенція;

єдиний підхід;

доступність.

Питання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте виділення галузі фінансового права і безпосередньо податкового права.
2. Визначте зміст інституту податкового права. Які його особливості та ознаки?
3. Що є предметом та методом податкового права? Які їх особливості?
4. Визначте сутність та специфіку податкових правовідносин.
5. Охарактеризуйте податкові правовідносини з точки зору суб'єктів.

6. Визначте поняття "податок" з сутнісної (економічної) та "юридичної точок зору. Вкажіть проблеми його визначення у вітчизняному законодавстві.
7. Порівняйте з іншими економічними категоріями обов'язкових платежів.
8. Як класифікуються податки і збори за різними критеріями?

Тема 11. Банківське право. Банківська система України.

1. *Банки і банківська діяльність;*
2. *Банківська система України;*

Джерела банківського права:

- 1) Закон України "Про банки і та банківську діяльність" 07 грудня 2000р.
17. 2) Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" 12 липня 2001 р. №2664
- 3) Закон України " Про національний банк України" 20 травня 1999р. № 679

1. Банки і банківська діяльність;

Банк - юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних

умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку.

Банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 відсотків капіталу банку. Це обмеження не поширюється на:

1) приміщення, яке забезпечує технологічне здійснення банківських функцій;

2) майно, яке перейшло банку у власність на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави;

3) майно, набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно має бути відчужено банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього.

Для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті.

Банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України.

Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Платіжні інструменти мають бути оформлені належним чином і містити інформацію про їх емітента, платіжну систему, в якій вони використовуються, правові підстави здійснення розрахункової операції і, як правило, держателя платіжного інструмента та отримувача коштів, дату валютування, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення банком розрахункової операції, що цілком відповідають інструкціям власника рахунку або іншого передбаченого законодавством ініціатора розрахункової операції.

При виконанні розрахункової операції банк зобов'язаний перевірити достовірність та формальну відповідність документа.

Банківська ліцензія - документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених у Законі України "Про банки і банківську діяльність", на підставі якого банки мають право здійснювати банківську діяльність.

Письмовий дозвіл Національного банку - документ, який видає Національний банк у порядку і на умовах, визначених Законом України "Про

банки і банківську діяльність" та цим Положенням, на підставі якого банки мають право здійснювати окремі операції,

передбачені статтею 47 Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Банк має право здійснювати банківську діяльність лише після отримання банківської ліцензії. Банк має право розпочати здійснювати операції лише за умови дотримання вимог чинних законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України, якими

визначаються умови для здійснення відповідних операцій (у тому числі щодо наявності технічних умов, спеціальних підрозділів, їх керівників, відповідних спеціалістів та внутрішніх положень, що регламентують порядок здійснення операцій). Банки, філії банків здійснюють банківську діяльність у порядку, визначеному Законом України "Про банки і банківську

діяльність", нормативно-правовими актами Національного банку, та відповідно до них розробленими статутами, внутрішніми положеннями банків. Філії банків здійснюють банківські та інші операції згідно з положенням про філію, на підставі банківських ліцензій та

письмових дозволів, отриманих банками, і лише за умови наявності та у межах письмового дозволу, наданого банком.

Без отримання банківської ліцензії не дозволяється одночасно здійснювати діяльність із залучення вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, і надання кредитів, а також вести рахунки. Особи, винні у здійсненні банківської діяльності без банківської ліцензії, несуть кримінальну, цивільну чи адміністративну відповідальність згідно із законодавством України.

Документи подаються до Національного банку відповідно до Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затв. постановою Правління НБУ від 17.07.2001р. і мають бути викладені українською мовою.

Не приймаються до розгляду документи, у яких є дописування, закреслені слова чи інші виправлення; документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження.

Національний банк видає банку банківську ліцензію у разі дотримання ним таких обов'язкових умов:

а) на час звернення банку з клопотанням про видачу банківської ліцензії зареєстрований підписний капітал банку повинен бути повністю сплачений: для місцевих кооперативних банків, що діють у межах однієї області - 1 млн.євро; для банків, які здійснюють свою діяльність на території однієї області (за

винятком місцевих кооперативних банків), у тому числі: спеціалізованих ощадних та іпотечних банків - 3 млн.євро; для банків, які здійснюють свою діяльність на території всієї України, у тому числі: спеціалізованих інвестиційних та

розрахункових (клірингових), центрального кооперативного банку і банківської корпорації - 5 млн.євро. Перерахування розміру статутного капіталу в гривні здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, установленим Національним банком на день укладення установчого договору;

б) банк має бути забезпечений належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням та комунікаційними засобами, потрібними для здійснення банківських операцій, ведення бухгалтерського обліку та складання щоденного

балансового звіту і відповідної статистичної звітності, а також якісного проведення розрахунків та участі в системі електронних платежів Національного банку, що відповідають вимогам нормативно-правових актів Національного банку;

в) наявність у банку приміщення, яке відповідає вимогам, передбаченим нормативно-правовими актами Національного банку. Касовий вузол та сховище банку мають відповідати технічним вимогам, викладеним у Відомчих будівельних нормах "Будинки і споруди. Проектування банків та банківських сховищ".

г) наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів) банку, які мають відповідну освіту та досвід, необхідний для управління банком, кандидатури яких відповідають кваліфікаційним вимогам. Керівники банку повинні мати бездоганну ділову репутацію. На зазначені посади не можуть бути призначені особи, які були керівниками банків, що визнані відповідно до чинного законодавства України банкрутами або щодо яких Національний банк прийняв рішення про ліквідацію чи про відкликання банківської ліцензії, та особи, які притягувалися до кримінальної відповідальності або були звільнені за вимогою Національного банку. Керівниками банку вважаються особи, визначені відповідно до вимог частини першої статті 42 Закону України "Про банки та банківську діяльність", а саме: голова банку, його заступники та члени ради банку, голова, його заступники та члени правління (ради

директорів), головний бухгалтер, його заступник, керівники відокремлених структурних підрозділів банку.

Після отримання банківської ліцензії банк зобов'язаний протягом усього часу дії банківської ліцензії дотримуватися ліцензійних вимог, у тому числі щодо розміру регулятивного капіталу.

На підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі банківські операції: приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних

осіб; відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

За наявності банківської ліцензії банки мають право без отримання письмового дозволу здійснювати такі операції та угоди: надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від

третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг); лізинг; послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів; випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів; випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з

використанням цих карток; надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За наявності банківської ліцензії та за умови отримання письмового дозволу Національного банку банки мають право здійснювати такі операції:

- 1) операції з валютними цінностями:
  - а) неторговельні операції з валютними цінностями;
  - б) ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України;
  - в) ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
  - г) ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України;
  - г) відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
  - д) відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
  - е) залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України;
  - є) залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках;
  - ж) операції з банківськими металами на валютному ринку України;
  - з) операції з банківськими металами на міжнародних ринках;
  - и) інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);

- 5) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- 6) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 7) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 8) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
  - a) з інструментами грошового ринку;
  - b) з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках;
  - v) фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- 9) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- 10) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку.

Банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 відсотків капіталу банку. Це обмеження не поширюється на:

- 1) приміщення, яке забезпечує технологічне здійснення банківських функцій;
- 2) майно, яке перейшло банку у власність на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави;
- 3) майно, набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно має бути відчужено банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього.

Для здійснення банківської діяльності банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки у Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних та юридичних осіб у гривнях та іноземній валюті.

Банківські розрахунки проводяться у готівковій та безготівковій формах згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами Національного банку України.

Безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Банки в Україні можуть використовувати як платіжні інструменти платіжні доручення, платіжні вимоги, вимоги-доручення, векселі, чеки, банківські платіжні картки та інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Платіжні інструменти мають бути оформлені належним чином і містити інформацію про їх емітента, платіжну систему, в якій вони використовуються, правові підстави здійснення розрахункової операції і, як правило, держателя платіжного інструмента та отримувача коштів, дату валютування, а також іншу інформацію, необхідну для здійснення банком розрахункової операції, що цілком відповідають інструкціям власника рахунку або іншого передбаченого законодавством ініціатора розрахункової операції.

При виконанні розрахункової операції банк зобов'язаний перевірити достовірність та формальну відповідність документа.

2. Банківська система України

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України.

Банки в Україні можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими).

Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами операцій. Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через

економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

Банк набуває статусу спеціалізованого банку у разі, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу. Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку у разі, якщо

більше 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб.

Національний банк України здійснює регулювання та банківський нагляд відповідно до положень Конституції України, Закону України „Про банки і банківську діяльність”, Закону України "Про Національний банк України", інших законодавчих актів та нормативно-правових актів Національного банку України.

Банки мають право самостійно володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що перебуває у їхній власності.

Держава не відповідає за зобов'язаннями банків, а банки не відповідають за зобов'язаннями держави, якщо інше не передбачено законом або договором.

Національний банк України не відповідає за зобов'язаннями банків, а банки не відповідають за зобов'язаннями Національного банку України, якщо інше не передбачено законом або договором.

Органам державної влади і органам місцевого самоврядування забороняється будь-яким чином впливати на керівництво чи працівників банків у ході виконання ними службових обов'язків або

втручатись у діяльність банку, за винятком випадків, передбачених законом.

Шкода, заподіяна банку внаслідок такого втручання, підлягає відшкодуванню у порядку, визначеному законом.

Банки в Україні створюються у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або кооперативного банку.

Законодавство про господарські товариства поширюється на банки у частині, що не суперечить Закону України „Про банки і банківську діяльність”.

Органами управління банку є загальні збори учасників, спостережна рада, правління (рада директорів) банку.

Органом контролю банку є ревізійна комісія та внутрішній аудит банку.

Вищим органом управління банку є загальні збори учасників.

До компетенції загальних зборів банку належить прийняття рішень щодо:

1) визначення основних напрямів діяльності банку та затвердження звітів про їх виконання;

2) внесення змін та доповнень до статуту банку;

3) зміни розміру статутного капіталу банку;

4) призначення та звільнення голів та членів спостережної ради банку, ревізійної комісії;

5) затвердження річних результатів діяльності банку, включаючи його дочірні підприємства, затвердження звітів та висновків ревізійної комісії та зовнішнього аудитора;

6) розподілу прибутку;

7) припинення банку, призначення ліквідатора, затвердження ліквідаційного балансу. Статутом банку до компетенції загальних зборів учасників можуть бути віднесені інші питання. Повноваження, визначені пунктами 1-7, належать до виключної компетенції загальних зборів учасників.

Інші повноваження загальних зборів учасників банку можуть бути делеговані до компетенції спостережної ради банку.

Спостережна рада банку обирається загальними зборами учасників з числа учасників банку або їх представників.

Члени спостережної ради банку не можуть входити до складу правління (ради директорів) банку, ревізійної комісії банку.

Спостережна рада банку здійснює такі функції:

- 1) призначає і звільняє голову та членів правління (ради директорів) банку;
- 2) контролює діяльність правління (ради директорів) банку;
- 3) визначає зовнішнього аудитора;
- 4) встановлює порядок проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю банку;
- 5) приймає рішення щодо покриття збитків;
- 6) приймає рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації дочірніх підприємств, філій і представництв банку, затвердження їх статутів і положень;
- 7) затверджує умови оплати праці та матеріального стимулювання членів правління банку;
- 8) готує пропозиції щодо питань, які виносяться на загальні збори учасників;
- 9) здійснює інші повноваження, делеговані загальними зборами учасників банку.

Повноваження і порядок роботи спостережної ради банку визначаються статутом банку чи положенням про раду банку, що затверджуються загальними зборами учасників банку.

Правління (рада директорів) банку є виконавчим органом банку, здійснює управління поточною діяльністю банку, формування фондів, необхідних для статутної діяльності банку, та несе відповідальність за ефективність його роботи згідно з принципами та порядком, встановленими статутом банку, рішеннями загальних зборів учасників і спостережної ради банку. У межах своєї компетенції правління (рада директорів) діє від імені банку, підзвітне загальним зборам учасників та спостережній раді банку. Правління (рада директорів) банку діє на підставі положення, що затверджується загальними зборами учасників чи спостережною радою банку.

Голова правління (ради директорів) банку керує роботою виконавчого органу та має право представляти банк без доручення.

Ревізійна комісія здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю банку.

Ревізійна комісія:

1) контролює дотримання банком законодавства України і нормативно-правових актів Національного банку України;

2) розглядає звіти внутрішніх і зовнішніх аудиторів та готує відповідні пропозиції загальним зборам учасників;

3) вносить на загальні збори учасників або спостережній раді банку пропозиції щодо будь-яких питань, віднесених до компетенції ревізійної комісії, які стосуються фінансової безпеки і стабільності банку та захисту інтересів клієнтів.

Ревізійна комісія обирається загальними зборами учасників банку з числа учасників або їх представників.

Ревізійна комісія підзвітна загальним зборам учасників банку.

Членами ревізійної комісії не можуть бути особи, які є працівниками банку.

Ревізійна комісія здійснює перевірку фінансово-господарської діяльності банку за дорученням загальних зборів учасників, спостережної ради банку або на вимогу учасника (учасників), які володіють у сукупності більше ніж 10 відсотками голосів.

Ревізійна комісія має право залучати до ревізій та перевірок зовнішніх та внутрішніх експертів і аудиторів.

Ревізійна комісія доповідає про результати ревізій та перевірок загальним зборам учасників чи спостережній раді банку.

Ревізійна комісія готує висновки до звітів і балансів банку. Без висновку ревізійної комісії загальні збори учасників не мають права затверджувати фінансовий звіт банку.

Члени ревізійної комісії можуть брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях спостережної ради та правління (ради директорів) банку.

Засідання ревізійної комісії проводяться за необхідністю, але не рідше одного разу на рік.

Позачергові засідання ревізійної комісії можуть скликатися спостережною радою банку чи за ініціативою акціонерів, які володіють більше ніж 10 відсотками голосів.

Рішення приймається більшістю голосів членів ревізійної комісії.

Повноваження ревізійної комісії банку визначаються статутом банку, а порядок її роботи - положенням про ревізійну комісію, що затверджується загальними зборами учасників (акціонерів) банку.

Керівниками банку є голова, його заступники та члени ради банку, голова, його заступники та члени правління (ради директорів), головний бухгалтер, його заступник, керівники відокремлених структурних підрозділів банку.

Керівниками банку мають бути дієздатні фізичні особи, які відповідають таким вимогам:

1) наявність вищої економічної, юридичної освіти чи освіти у галузі управління залежно від займаної посади (ця вимога не застосовується до членів спостережної ради банку);

2) стаж роботи у банківській системі за відповідним фахом не менше трьох років (ця вимога не застосовується до членів спостережної ради банку);

3) бездоганна ділова репутація.

Голова правління (ради директорів) та головний бухгалтер заступають на посаду після надання письмової згоди на це Національним банком України.

Голова правління (ради директорів) банку та головний бухгалтер повинні мати попередній досвід керівної роботи у банках.

Національний банк України

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України та законами України.

Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених Законом випадках - також за рахунок Державного бюджету України.

Національний банк є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у його повному господарському віданні.

Національний банк не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Національний банк не відповідає за зобов'язаннями інших банків, а інші банки не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Національний банк може відкривати свої установи, філії та представництва в Україні, а також представництва за її межами.

Національний банк виконує такі функції:

1) визначає та проводить грошово-кредитну політику;

- 2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- 3) встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- 4) здійснює банківське регулювання та нагляд;
- 5) веде Державний реєстр банків, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках;
- 6) представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- 7) здійснює валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті;
- 8) здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- 9) забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- 10) аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінкових та валютних відносин;

Керівними органами Національного банку є

- Рада Національного банку України;
- Правління Національного банку України.

До складу Ради Національного банку входять члени Ради Національного банку, призначені Президентом України та Верховною Радою України. Голова Національного банку, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України, входить до складу Ради Національного банку за посадою.

Президент України та Верховна Рада України призначають по 7 членів Ради Національного банку.

Правління Національного банку очолює Голова Національного банку. Голова Національного банку призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України строком на п'ять років.

Кількісний та персональний склад Правління Національного банку затверджується Радою Національного банку за поданням Голови Національного банку.

Заступники Голови Національного банку входять до складу Правління Національного банку за посадою.

Порядок організації та проведення засідань Правління Національного банку визначається його Регламентом.

До складу Ради Національного банку входять члени Ради Національного банку, призначені Президентом України та Верховною Радою України. Голова Національного банку, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України,
входить до складу Ради Національного банку за посадою.

Членом Ради Національного банку може бути громадянин України, який має вищу економічну чи фінансову освіту або науковий ступінь у галузі економіки та фінансів і при цьому має досвід постійної роботи в органах законодавчої влади або на керівних посадах
центральної виконавчої влади України або банківській установі, чи наукової роботи за фінансовою чи економічною тематикою.

Президент України призначає сім членів Ради Національного банку шляхом прийняття відповідного Указу.

Верховна Рада України призначає сім членів Ради Національного банку шляхом прийняття відповідної Постанови.

Кандидатури осіб для призначення Верховною Радою України членами Ради Національного банку проходять обговорення на спеціальному відкритому засіданні профільного Комітету Верховної Ради України, який вносить свої рекомендації Верховній Раді України.

Чергове призначення членів Ради Національного банку здійснюється не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку повноважень попередньо призначених членів Ради Національного банку.

Строк повноважень членів Ради Національного банку – сім років, крім Голови Національного банку, який входить до складу Ради Національного банку на строк здійснення ним повноважень за посадою.

Голова Ради Національного банку обирається Радою Національного банку строком на три роки.

Голова Ради Національного банку:

- організовує засідання Ради Національного банку і головує на них;
- скликає позачергові засідання за своєю ініціативою або за наполяганням не менше однієї третини від загальної кількості членів Ради Національного банку, а також на вимогу Голови Національного банку;
- здійснює інші повноваження і функції відповідно до Регламенту Ради Національного банку України.

Правління Національного банку згідно з Основними засадами грошово-кредитної політики через відповідні монетарні інструменти та інші засоби банківського регулювання забезпечує реалізацію грошово-кредитної політики, організує виконання інших функцій відповідно до Закону України „Про банки і банківську діяльність” та здійснює управління діяльністю Національного банку.

Очолює Правління Національного банку Голова Національного банку. Кількісний та персональний склад Правління Національного банку затверджується Радою Національного банку за поданням Голови Національного банку. Заступники Голови Національного банку входять до складу Правління Національного банку за посадою.

Порядок організації та проведення засідань Правління Національного банку визначається його Регламентом.

Голова Національного банку призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України строком на п'ять років.

Голова Національного банку звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Президента України у таких випадках:

- 1) закінчення строку повноважень;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком суду у скоєнні кримінального злочину;
- 3) у зв'язку з заявою про відставку за політичними або особистими причинами, поданою у письмовому вигляді та прийнятою Президентом України;
- 4) смерті або на підставі рішення суду про оголошення особи померлою або визнання безвісно відсутньою;
- 5) припинення громадянства або виїзду за межі України на постійне місце проживання;
- 6) за поданням Президента України в межах його конституційних повноважень.

Питання для самоконтролю

1. Який нормативно-правовий акт визначає правові норми діяльності банків? 2. Як у ньому визначено поняття "банк"?

3. Які операції є базовими? Як, спираючись на поняття "базова операція", можна класифікувати банки?

4. Як у правовому розумінні визначається банківська діяльність?

5. Що розуміють під поняттям "банківська система"? В яких двох площинах розглядають банківську систему? Розкрийте зміст відносин у цих площинах.

6. Які умови формування банківського права? Що визначають під поняттям "банківське право"?

7. Які специфічні ознаки мають банківські правовідносини?

8. Які основні методи правового регулювання банківської діяльності використовуються? Охарактеризуйте особливості цих методів та зміст їх правового регулювання.

Тема 12. Валютне регулювання та валютний контроль

1. Поняття Валютних цінностей;

2. Повноваження Національного банку України в сфері валютного контролю.

Джерела регулювання валютних відносин в Україні:

1) Закон України "Про банки і та банківську діяльність" 07 грудня 2000р. 17.

2) Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" 12 липня 2001 р. №2664

3) Закон України "Про національний банк України" 20 травня 1999р. № 679

4) Декрет Кабінету Міністрів України "Про валютне регулювання та валютний контроль" 15-93 лютого 1993 р. №15-93

1. Поняття Валютних цінностей

Валютні цінності:

· валюта України - грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які

перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;

- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України;

- іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України;

- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах;

- банківські метали - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Надалі під термінами:

"валюта України" розуміється як власне валюта України, так і платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України;

"іноземна валюта" розуміється як власне іноземна валюта, так і банківські метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах;

"валютні операції":

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;

- операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей;

Резиденти і нерезиденти мають право бути власниками валютних цінностей, що знаходяться на території України.

Резиденти мають право бути власниками також валютних цінностей, що знаходяться за межами України, крім випадків, передбачених законодавчими актами України.

Резиденти і нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з урахуванням обмежень, актами валютного законодавства України.

Валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено актами валютного законодавства України. Порядок ввезення, переказування і пересилання з-за кордону, а також вивезення, переказування і пересилання за кордон резидентами і нерезидентами валюти України визначається Національним банком України.

Суми у валюті України, що були вивезені, переказані, переслані на законних підставах за кордон, можуть бути вільно ввезені, переслані, переказані назад в Україну.

Резиденти і нерезиденти мають право бути власниками валютних цінностей, що знаходяться на території України. Резиденти мають право бути власниками також валютних цінностей, що

знаходяться за межами України, крім випадків, передбачених законодавчими актами України.

Валюта України є єдиним законним засобом платежу на території України, який приймається без обмежень для оплати будь-яких вимог та зобов'язань, якщо інше не передбачено законом.

2. Повноваження Національного банку України в сфері валютного контролю

Порядок ввезення, переказування і пересилання з-за кордону, а також вивезення, переказування і пересилання за кордон резидентами і нерезидентами валюти України визначається Національним банком України. Суми у валюті України, що були вивезені, переказані, переслані на законних підставах за кордон, можуть бути вільно ввезені, переслані, переказані назад в Україну.

Національний банк України зобов'язаний проводити політику, спрямовану на підтримання валюти України, і з цією метою може виступати суб'єктом міжбанківського валютного ринку України.

Національний банк України видає індивідуальні та генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування згідно з законом.

Генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим кредитно-фінансовим установам України на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Уповноважені банки та інші кредитно-фінансові установи, що одержали генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення операцій, пов'язаних з торгівлею іноземною валютою, мають право відкривати на території України пункти обміну іноземних валют, у тому числі на підставі агентських угод з іншими юридичними особами - резидентами.

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції.

Одержання індивідуальної ліцензії однією із сторін валютної операції означає також дозвіл на її здійснення іншою стороною або третьою особою, яка має відношення до цієї операції, якщо інше не передбачено умовами індивідуальної ліцензії.

Порядок і терміни видачі ліцензій, перелік документів, необхідних для одержання ліцензій, а також підстави для відмови у видачі ліцензій визначаються Національним банком України.

Відмова у видачі Національним банком України ліцензії може бути оскаржена в суді.

Торгівля іноземною валютою на території України резидентами і нерезидентами - юридичними особами здійснюється через уповноважені банки та інші кредитно-фінансові установи, що одержали ліцензію на торгівлю іноземною валютою Національного банку України, виключно на міжбанківському валютному ринку України. Структура міжбанківського валютного ринку, а також порядок та умови торгівлі іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку визначаються Національним банком України.

Уповноважені банки та інші кредитно-фінансові установи, що одержали ліцензію Національного банку України:

а) від свого імені купують і продають іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку України за дорученням і за рахунок резидентів і нерезидентів;

б) мають право від свого імені і за свій рахунок купувати іноземну валюту готівкою у фізичних осіб - резидентів і нерезидентів, а також продавати її фізичним особам - резидентам.

Резиденти і нерезиденти - фізичні особи мають право продавати іноземну валюту уповноваженим банкам та іншим кредитно-фінансовим установам, які одержали ліцензію Національного банку України, або за їх посередництвом - іншим фізичним особам - резидентам.

Фізичні особи - резиденти мають право купувати іноземну валюту в уповноважених банках та інших кредитно-фінансових установах, що одержали ліцензію Національного банку України, або за їх посередництвом - у інших фізичних осіб - резидентів і нерезидентів.

У розрахунках між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту використовується як засіб платежу іноземна валюта. Такі розрахунки здійснюються лише через уповноважені банки.

Наймодавці-нерезиденти здійснюють оплату праці резидентів виключно в валюті України готівкою або у безготівковій формі.

Здійснення розрахунків між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту у валюті України допускається за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України.

Для валютних операцій використовуються валютні (обмінні) курси іноземних валют, виражені у валюті України, курси валютних цінностей в іноземних валютах, а також у розрахункових (клірингових) одиницях.

Національний банк України може встановлювати граничні розміри маржі за операціями на міжбанківському валютному ринку України уповноважених банків та інших кредитно-фінансових установ, що одержали ліцензію Національного банку України, за винятком операцій, пов'язаних із строковими (ф'ючерсними) угодами.

Валютні цінності та інше майно резидентів, яке перебуває за межами України, підлягає обов'язковому декларуванню у Національному банку України.

Питання для самоконтролю

1. Як визначає чинне законодавство валюту України та іноземну валюту?
2. Які операції відносить чинне законодавство до валютних?
3. Кого виступає учасниками валютних операцій?
4. Якими нормативно-правовими актами регулюються валютні операції в Україні?
5. Які види ліцензій видає Національний банк України банкам та іншим фінансовим установам для здійснення валютних операцій?

6. Що розуміють під конвертованістю валюти? Які групи валют за рівнем їх конвертованості виділив Національний банк у запровадженому ним Класифікаторі іноземних валют?

Тема 13. Грошовий обіг та розрахунки

1. Правове регулювання банківського рахунку;

2. Готівкові розрахунки ;

3. Кредитні відносини;

Джерела регулювання розрахункових відносин в Україні:

1) Закон України “Про банки і та банківську діяльність” 07 грудня 2000р.
17.

2) Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг” 12 липня 2001 р. №2664

3) Закон України “ Про національний банк України” 20 травня 1999р. № 679

4) Закон України “Про страхування” 07 березня 1996 р. №85\96

5) Цивільний кодекс України від 16.01.2003р.

1. Правове регулювання банківського рахунку

За договором банківського рахунку банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунку), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунку та проведення інших операцій за рахунком.

Банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами.

Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд.

Договір банківського рахунку укладається для відкриття клієнтові або визначеній ним особі рахунку у банку на умовах, погоджених сторонами.

Банк зобов'язаний укласти договір банківського рахунка з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам.

Банк не має права відмовити у відкритті рахунка, вчинення відповідних операцій за яким передбачено законом, установчими документами банку та наданою йому ліцензією, крім випадків, коли банк не має можливості прийняти на банківське обслуговування або

якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами.

Банк зобов'язаний вчиняти для клієнта операції, які передбачені для рахунків даного виду законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту, якщо інше не встановлено договором банківського рахунка.

Банк зобов'язаний зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не встановлений договором банківського рахунка або законом.

Банк зобов'язаний за розпорядженням клієнта видати або перерахувати з його рахунка грошові кошти в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не передбачений договором банківського рахунка або законом.

Клієнт зобов'язаний сплатити плату за виконання банком операцій за рахунком клієнта, якщо це встановлено договором.

Якщо відповідно до договору банківського рахунка банк здійснює платежі з рахунка клієнта, незважаючи на відсутність на ньому грошових коштів (кредитування рахунка), банк вважається

таким, що надав клієнтові кредит на відповідну суму від дня здійснення цього платежу.

За користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, банк сплачує проценти, сума яких зараховується на рахунок, якщо інше не встановлено договором банківського рахунка або законом.

Сума процентів зараховується на рахунок клієнта у строки, встановлені договором, а якщо такі строки не встановлені договором, - зі спливом кожного кварталу.

Банки відкривають своїм клієнтам за договором банківського рахунку поточні рахунки, за договором банківського вкладу - вкладні (депозитні) рахунки.

Поточний рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Вкладний (депозитний) рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору.

Договір банківського рахунку та договір банківського вкладу укладаються в письмовій формі.

Письмова форма договору банківського вкладу вважається дотриманою, якщо внесення грошової суми на вкладний (депозитний) рахунок вкладника підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки або іншого документа, що відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) і звичаями ділового обороту.

У договорі банківського вкладу, зокрема, зазначаються:

- вид банківського вкладу;
- сума, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок;
- строк дії договору;
- розмір і порядок сплати процентів, умови перегляду їх
- розміру, відповідальність сторін;
- умови дострокового розірвання договору;
- інші умови за погодженням сторін.

Банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки. Банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, а також осіб, уповноважених діяти від їх імені, у порядку, установленому законодавством України.

Якщо юридична особа не має рахунку в цьому банку, то для відкриття їй поточного рахунку потрібно подати такі документи:

1) заяву про відкриття поточного рахунку. Заяву підписують керівник і головний бухгалтер юридичної особи. Якщо в штатному розписі немає посади головного бухгалтера або іншої особи, на яку покладено функцію ведення бухгалтерського обліку та звітності, то заяву підписує лише керівник;

2) копію свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально або органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію. У разі відкриття поточних рахунків юридичним особам, які утримуються за рахунок бюджетів, цей документ не вимагається;

3) копію належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту/ засновницького договору/ установчого акта/ положення), засвідчену органом, який здійснив реєстрацію, або нотаріально.

4) копію довідки про внесення юридичної особи до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчену органом, що видав довідку, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

5) копію документа, що підтверджує взяття юридичної особи на облік в органі державної податкової служби, засвідчену органом, що видав документ, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

6) картку із зразками підписів і відбитка печатки, засвідчену нотаріально або організацією, якій клієнт адміністративно підпорядкований, в установленому порядку. До картки включаються зразки підписів осіб, яким відповідно до законодавства України або установчих документів юридичної особи надано право розпорядження рахунком та підписання розрахункових документів.

Юридичні особи, які використовують найману працю і відповідно до законодавства України є платниками страхових внесків, додатково до вищезазначеного переліку документів мають подати такі документи:

1) копію документа, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у відповідному органі Пенсійного фонду України, засвідчену органом, що його видав, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку;

2) копію страхового свідоцтва, що підтверджує реєстрацію юридичної особи у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України як платника страхових внесків, засвідчену органом, що його видав, або нотаріально чи підписом уповноваженого працівника банку.

Інформацію про те, що юридична особа не використовує найману працю і не є платником страхових внесків, клієнт обов'язково зазначає в заяві про відкриття поточного рахунку в рядку "Додаткова інформація".

2. Готівкові розрахунки

Підприємства (підприємці), які відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках свої кошти, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, що виникають у

господарських відносинах, пріоритетно в безготівковій формі, а також у готівковій формі (з дотриманням чинних обмежень) у порядку, установленому законодавством України.

Підприємства (підприємці) здійснюють розрахунки готівкою між собою і з фізичними особами (громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, які не здійснюють підприємницької діяльності) через касу як за рахунок готівкової виручки, так і за рахунок коштів, одержаних із банків. Зазначені розрахунки проводяться також шляхом переказу готівки для сплати відповідних платежів.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України. Платежі понад зазначену граничну суму проводяться виключно в безготівковій формі. Кількість підприємств (підприємців), з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується.

Зазначені обмеження не поширюються на:

- 1) розрахунки підприємств (підприємців) з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами;
- 2) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
3. розрахунки підприємств (підприємців) за спожиту ними електроенергію;
- 4) використання коштів, виданих на відрядження;
- 5) розрахунки підприємств (підприємців) між собою під час закупівлі сільськогосподарської продукції.

У разі здійснення підприємствами готівкових розрахунків з іншими підприємствами (підприємцями) понад установлену граничну суму кошти в розмірі перевищення встановленої суми розрахунково додаються до фактичних залишків готівки в касі на кінець дня платника готівки одноразово в день здійснення цієї операції, з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси.

Уся готівка, що надходить до кас, має своєчасно (у день одержання готівкових коштів) та в повній сумі оприбутковуватися.

Оприбуткуванням готівки в касах підприємств, які проводять готівкові розрахунки з оформленням їх касовими ордерами і веденням касової книги, є здійснення обліку готівки в повній сумі її фактичних надходжень у касовій книзі на підставі прибуткових касових ордерів.

Виходячи з потреби прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівковою національною валютою, установлюються ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки).

Банкам і підприємцям ліміт каси та строки здавання готівкової виручки (готівки) не встановлюються.

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, а також пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад

установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених відокремлених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку.

Готівка, що одержана в банку на інші виплати, має видаватися підприємством своїм працівникам у той самий день. Суми готівки, що одержані в банку і не використані за призначенням протягом установлених вище строків, повертаються підприємством до банку не

пізніше наступного робочого дня банку або можуть залишатися в його касі (у межах встановленого ліміту).

Підприємство має право зберігати в касі готівку для виплат, які належать до фонду оплати праці та здійснюються за рахунок виручки, понад установлений йому ліміт каси протягом трьох робочих днів з дня настання строків цих виплат у сумі, що зазначена в переданих до каси платіжних (розрахунково-платіжних) відомостях.

Приймання готівки в каси проводиться за прибутковими касовими ордерами, підписаними головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником підприємства.

Про приймання підприємствами готівки в касу за прибутковими касовими ордерами видається засвідчена відбитком печатки цього підприємства квитанція (що є відривною частиною прибуткового касового ордера) за підписами головного бухгалтера або працівника підприємства, який на це уповноважений керівником.

Видача готівки з кас проводиться за видатковими касовими ордерами або видатковими відомостями. Документи на видачу готівки мають підписувати керівник і головний бухгалтер або працівник підприємства, який на це уповноважений керівником. До видаткових ордерів можуть додаватися заява на видачу готівки, розрахунки тощо.

З метою забезпечення здійснення розрахунків готівкою підприємства повинні мати касу, а їх керівники мають забезпечити належне облаштування цієї каси та надійне зберігання готівкових

коштів у ній. Якщо з вини керівників не були створені належні умови для забезпечення схоронності коштів під час їх зберігання і транспортування, то вони несуть за це відповідальність у встановленому законодавством України порядку.

Зберігання в касі готівки та інших цінностей, що не належать цьому підприємству, забороняється.

Усі надходження і видачу готівки в національній валюті підприємства відображають у касовій книзі. Кожне підприємство (юридична особа), що має касу, веде одну касову книгу для обліку операцій з готівкою в національній валюті.

Безготівкові розрахунки

Безготівкові розрахунки - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді;

Учасники безготівкових розрахунків - банки та їх філії, підприємства, фізичні особи, з рахунків яких списуються або на рахунки яких зараховуються кошти;

Банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків, якщо ці правила відповідають вимогам цієї Інструкції, інших нормативно-правових актів.

Банк не має права визначати та контролювати напрями використання коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися коштами на власний розсуд. У випадках, передбачених законодавством України, клієнт може здійснювати платежі в інтересах третіх осіб. Доручення платників та розпорядження стягувачів про списання коштів з рахунків платники та стягувачі складають на відповідних бланках розрахункових документів, форма та порядок оформлення яких визначаються Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку в формі електронного розрахункового документа, якщо це передбачено договором між ним і банком. Банк для здійснення розрахункових операцій може формувати електронні розрахункові документи.

Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках або якщо договором між банком та платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності/недостатності коштів на цих рахунках. Для списання коштів з рахунку платника банк платника застосовує платіжні інструменти, які визначені цією главою, згідно з нормативно-правовими актами Національного банку та внутрішніми процедурами банку.

Відповідальність за правильність заповнення реквізитів розрахункового документа, у тому числі номерів рахунків і кодів банків, суми податку на додану вартість і кодів бюджетної класифікації, несе особа, яка оформила цей документ і подала його до обслуговуючого банку.

Банки перевіряють відповідність заповнення реквізитів розрахункових документів клієнтів вимогам Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті:

- банк платника перевіряє заповнення таких реквізитів: "Платник", "Код платника", "Рахунок платника", "Банк платника", "Код банку платника", а також "М.П." та "Підписи платника" (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення);

- банк отримувача - заповнення таких реквізитів: "Отримувач", "Код отримувача", "Рахунок отримувача", "Банк отримувача", "Код банку отримувача", а також "М.П. отримувача" та "Підписи отримувача" (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення);

- банк стягувача - заповнення таких реквізитів: "Стягувач", "Код стягувача", "Рахунок стягувача", "Банк стягувача", "Код банку стягувача", а також "М.П. стягувача" та "Підписи стягувача" (якщо згідно з формою документа вимагається їх заповнення).

Платіжне доручення - розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Платіжне доручення оформляється платником за формою, наведеною в додатку 2 до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, не менше ніж у двох примірниках.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Банк платника не приймає платіжного доручення, якщо дата валютування визначена пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зраховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування.

Банк, що обслуговує отримувача, зобов'язаний зрахувати кошти на рахунок отримувача на початок операційного дня, який визначений датою валютування.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, якщо його сума не перевищує суму, що є на рахунку платника. Якщо немає/недостатньо коштів на рахунку платника, то банк приймає від нього платіжні доручення, якщо порядок їх приймання та виконання передбачено договором між банком та платником.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за товарними і нетоварними платежами:

- за фактично відвантажену/продану продукцію (виконані роботи, надані послуги тощо);

- у порядку попередньої оплати - якщо такий порядок розрахунків установлено законодавством України та/або обумовлено в договорі;

- для завершення розрахунків за актами звірки взаємної заборгованості підприємств, які складені не пізніше строку, встановленого законодавством України;

- для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії тощо), на їх рахунки, що відкриті в банках;

- для сплати податків і зборів/страхових внесків (обов'язкових платежів) до бюджетів та/або державних цільових фондів;

- в інших випадках відповідно до укладених договорів та/або законодавства України.

Платіжна вимога-доручення - розрахунковий документ, який складається з двох частин:

- верхньої - вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів;

- нижньої - доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача;

Платіжні вимоги-доручення (далі - вимога-доручення) можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків.

Верхня частина вимоги-доручення оформляється отримувачем коштів і передається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах.

У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину згідно з вимогами Інструкції про безготівкові розрахунки (від руки чи з застосуванням технічних засобів - незалежно від того, як заповнено верхню частину цього розрахункового документа) і подає до банку, що його обслуговує.

Сума, яку платник погоджується сплатити отримувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати отримувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручення.

Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем.

Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

Платіжна вимога - розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Відповідно до статті 1071 Цивільного кодексу України кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його доручення на підставі рішення суду.

Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють стягувачі на підставі виконавчих документів, виданих судами.

За необґрунтованість примусового списання коштів, недостовірність даних, зазначених у платіжній вимозі, стягувач несе відповідальність згідно із законодавством України.

Для примусового списання коштів стягувач оформляє не менше ніж у трьох примірниках платіжну вимогу.

У реквізиті "Призначення платежу" платіжної вимоги стягувач зазначає назву, дату видачі та номер (якщо він присвоєний) виконавчого документа.

Виконавчий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу, банку не подається.

Банк, що обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника - протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну вимогу в межах залишку коштів.

Розрахунковий чек - розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Розрахункові чеки (далі - чеки) використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги).

Чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою.

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог, брошуруються в розрахункові чекові книжки (далі - чекові книжки) по 10, 20, 25 аркушів.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку "Розрахунки чеками" відповідних балансових рахунків (далі в цій главі - аналітичний рахунок "Розрахунки чеками") у банку-емітенті.

Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок "Розрахунки чеками".

Чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця.

Один або кілька чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою.

Строк дії чекової книжки - один рік, чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, - три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються.

Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням з банком-емітентом, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.

Не дозволяється внесення до чека виправлень та використання замість підпису факсиміле.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг).

Забороняється передавання чека/чекової книжки його/її власником будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписання незаповнених бланків чека і проставляння на них відбитка печатки юридичними особами.

За бажанням фізичної особи чек може виписуватися на ім'я іншої особи, яка стає його власником.

Видача чеків на пред'явника не проводиться.

Акредитив - договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж;

Умови та порядок проведення розрахунків за акредитивами передбачаються в договорі між бенефіціаром і заявником акредитива (далі в цій главі - договір) і не повинні суперечити законодавству України, у тому числі нормативно-правовим актам Національного банку.

Акредитив - це окремий договір від договору купівлі-продажу або іншого контракту навіть, якщо в акредитиві є посилання на них.

За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу лише з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

- покритий - акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку "Розрахунки за акредитивами" відповідних балансових рахунків (далі в цій главі - аналітичний рахунок "Розрахунки за акредитивами");

- непокритий - акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив є безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом). Відкличання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром.

Безвідкличний акредитив - це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Безвідкличний акредитив - це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку,

зазначеному в акредитиві, або банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива.

Для відкриття акредитива клієнт подає до банку-емітента заяву про відкриття акредитива не менше ніж у трьох примірниках, та в разі відкриття покритого акредитива – відповідні платіжні доручення.

Вексель - цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю)

Види векселів: простий, переказний.

Простий вексель містить такі реквізити:

- найменування - "вексель";
- просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму;
- зазначення строку платежу;
- зазначення місця, в якому повинен здійснитись платіж;
- найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений;
- дату і місце складання векселя;
- підпис того, хто видає документ (векселедавця).

Переказний вексель повинен містити:

- найменування - "вексель";
- просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму;
- зазначення строку платежу;
- зазначення місця, в якому повинен здійснитись платіж;
- найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений;
- дату і місце складання векселя;
- підпис того, хто видає документ (векселедавця);
- просту і нічим не обумовлену пропозицію сплатити певну суму;
- найменування того, хто повинен платити (платника).

Зобов'язуватися та набувати права за переказними і простими векселями на території України можуть юридичні та фізичні особи.

Видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

На момент видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векселедавець простого векселя повинні мати перед трасантом та/або особою, якій чи за наказом якої повинен

бути здійснений платіж, зобов'язання, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем.

Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається в письмовій формі. У разі видачі (передачі) векселя

відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем.

Векселі (переказні і прості) складаються у документарній формі на бланках з відповідним ступенем захисту від підроблення, форма та порядок виготовлення яких затверджуються

Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Національним банком України з урахуванням норм Уніфікованого закону, і не можуть бути переведені у бездокументарну форму (знеруховлені).

Платіж за векселем на території України здійснюється тільки в безготівковій формі.

3.Кредитні відносини

Кредитний договір – це договір, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові

у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Кредитний договір укладається у письмовій формі. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним.

Кредит - позичковий капітал банку у грошовій формі та в банківських металах, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Кредитор - суб'єкт кредитних відносин, який надає кредити іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Кредитна операція - це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Кредитоспроможність - це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями.

Кредитний ризик - ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які належать сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.

Позичальник - суб'єкт кредитних відносин, який отримав у тимчасове користування грошові кошти на умовах повернення, платності, строковості.

Головними ланками кредитної системи є банки та кредитні установи, що мають ліцензію Національного банку України, які одночасно виступають у ролі покупця і продавця існуючих у суспільстві тимчасово вільних коштів. Банківська система шляхом надання кредитів організовує й обслуговує рух капіталу, забезпечує його залучення, акумуляцію та перерозподіл у ті сфери виробництва та обігу, де виникає дефіцит капіталу.

Форми кредиту:

- банківський,
- комерційний,
- лізинговий,
- іпотечний,
- бланковий,
- консорціумний
- споживчий

Кредити, які надаються банками, поділяються:
за строками користування

- а) короткострокові - до 1 року,
- б) середньострокові - до 3 років,
- в) довгострокові - понад 3 років.

Строк кредиту, а також відсотки за його користування (якщо інше не передбачено умовами кредитного договору) розраховуються з моменту отримання (зарахування на рахунок позичальника або сплати платіжних документів з позичкового рахунку позичальника) до повного погашення кредиту та відсотків за його користування.

Короткострокові кредити можуть надаватись банками у разі тимчасових фінансових труднощів, що виникають у зв'язку із витратами виробництва та обігу, не забезпечених надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити можуть надаватись на оплату обладнання, поточні витрати, на фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити можуть надаватись для формування основних фондів. Об'єктами кредитування можуть бути капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію та інше.

за забезпеченням:

- а) забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);
- б) гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- в) з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- г) незабезпечені (бланкові).

за ступенем ризику:

- а) стандартні кредити;
- б) кредити з підвищеним ризиком;

за методами надання:

- а) у разовому порядку;
- б) відповідно до відкритої кредитної лінії;
- в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісії за зобов'язання).

за строками погашення:

- а) водночас;
- б) у розстрочку;
- в) достроково (за вимогою кредитора, або за заявою позичальника);
- г) з регресією платежів;
- д) після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

Банківський кредит надається суб'єктам кредитування усіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором.

Основними із них є: забезпеченість, повернення, строковість, платність та цільова направленість.

Принцип забезпеченості кредиту означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника.

Принцип повернення, строковості та платності означає, що кредит має бути поверненим позичальником банку у визначений у кредитному договорі строк з відповідною сплатою за його користування.

Цільовий характер використання передбачає вкладення позичкових коштів на конкретні цілі, передбачені кредитним договором. При наданні споживчих кредитів (у тому числі шляхом відкриття кредитних ліній) для фізичних осіб цільовий характер використання може бути передбачений у кредитному договорі за згодою сторін.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на розрахункових та поточних (валютних) рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання та строкові, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів.

Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів.

Кредитні взаємовідносини регламентуються на підставі кредитних договорів, що укладаються між кредитором і позичальником тільки в письмовій формі, які визначають взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не можуть змінюватися в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Кредитний договір може бути укладений як шляхом складання одного документа, підписаного кредитором та позичальником, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами, підписаними стороною, яка їх надсилає.

Комерційні банки можуть надавати кредити всім суб'єктам господарської діяльності незалежно від їх галузевої приналежності, статусу, форм власності у разі наявності в них реальних можливостей та правових форм забезпечення своєчасного повернення кредиту та сплати відсотків (комісійних) за користування кредитом.

Для отримання кредиту позичальник звертається в банк. Форма звернення може бути у вигляді листа, клопотання, заявки, заяви. В документах зазначається необхідна сума кредиту, його мета, строки погашення та форми забезпечення. Якщо розрахунковий рахунок позичальника відкритий в іншому банку, то він надає в банк установчі документи з зазначенням юридичної адреси, картку із зразками підписів, завірену банком та довідку банку про залишки коштів на рахунках і наявності заборгованості за позичками.

Питання для самоконтролю

1. Які основні умови грошового обігу законодавчо закріплюються на території країни? Коротко охарактеризуйте ці умови згідно з законодавчим полем в Україні.

2. Якими нормативно-правовими актами регулюються засади функціонування платіжних систем в Україні?

3. Що розуміють під поняттям "платіжна система"? В чому полягає функція платіжної системи?

4. Які основні положення мають визначати правила діяльності платіжної системи?

5. Що включає в себе інститут банківського рахунку? Розкрийте основний зміст цих складових.

6. У чому зміст розмежування понять "банківський вклад" і "банківський рахунок"?

7. У чому особливості правової основи банківського рахунку? Поясніть ці особливості.

8. Які види рахунків передбачено чинним законодавством в Україні?

9. Якими нормативно-правовими актами регулюється організація готівкового обігу та касових операцій в Україні?

3. ВАРІАНТИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Контрольна робота складається з двох теоретичних питань:

Варіант № 1

Поняття фінансів та суть фінансової діяльності держави.

Державне казначейство.

Варіант № 2

Система та правове положення органів влади, здійснюючих фінансову діяльність держави.

Поняття і види державних доходів.

Варіант № 3

Поняття і види фінансово-правових норм.

Поняття банківської системи України.

Варіант № 4

Поняття фінансового права та місце фінансового права в системі права.

Податкові органи.

Варіант № 5

Джерела фінансового права.

Правове положення Національного банку України.

Варіант № 6

Суб'єкти і об'єкти фінансового контролю.

Поняття страхування. Особливості участі держави в страховій діяльності.

Варіант № 7

Методи фінансового контролю.

Поняття бюджету та його складові частини

Варіант № 8

Система органів фінансового контролю.

Правові основи діяльності банків в Україні.

Варіант № 9

Методи фінансового контролю.

Відповідальність за порушення валютного законодавства.

Варіант № 10

Ревізія як головний метод фінансового контролю.

Суть, значення і функції державного кредиту.

Варіант № 11

Поняття і види державних доходів.

Фінансово-правове регулювання цінотворення.

Варіант № 12

Поняття і види державних витрат.

Валютний контроль.

4. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Вибір теми контрольної роботи здійснюється за останньою цифрою номеру

залікової книжки. Робота виконується у зошиті (12-18 сторінок) рукописно або на листах А4 (до 10 листів) - друком.

В контрольній роботі обов'язково повинні бути:

- 1) план роботи (вступ, 2-3 питання, висновки);
- 2) перелік використаних джерел (не менше 3х);
- 3) особистий підпис і дата виконання роботи. Контрольну роботу після її виконання треба здати

на реєстрацію (ауд.28). Викладач перевіряє роботу 10 днів. Зарахована робота є допуском до екзамену. Не зараховані роботи допрацьовуються студентом згідно зауважень викладача. За тиждень до початку сесії контрольні роботи на рецензію викладачем не приймаються, а студент не допускається до екзамену.

Зразок підпису контрольних робіт

Красноармійський індустріальний інститут
державного вищого навчального
закладу «Донецький національний технічний університет»
кафедра Соціально-гуманітарної підготовки»

Контрольна робота
з дисципліни Фінансове право
студента групи
П.І.Б.

№ залікової книжки

Перевірила: асистент
Пархоменко М.М.

5. ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ (ЗАЛІКОВІ) ПИТАННЯ

1 модуль

1. Фінансове право як галузь права
2. Фінансова система України
3. Предмет та метод фінансового права України
4. Фінансовий контроль
5. Фінансові правовідносини
6. Бюджетне право України
7. Бюджетний процес
8. Доходи і видатки бюджету

2 модуль

9. Таємні видатки.
10. Захищені статті видатків.
11. Міжбюджетні відносини
12. Податкове право
13. Банківське право
14. Банківська система України
15. Валютне регулювання та валютний контроль
16. Грошовий обіг та розрахунки

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Екзаменаційний білет містить два завдання, кожне з яких оцінюється в балах за певною схемою. Загальна максимальна сума балів, яку може набрати студент, становить 5,00.

Завдання екзаменаційного білету теоретичні. Вони передбачають визначення тієї чи іншої категорії, розкриття змісту, сутності явища чи процесу. Мета цих завдань – проконтролювати засвоєння студентами понятійного апарату дисципліни, здатність до переконливої аргументації щодо власної позиції. Максимальна кількість балів за це завдання – 2,5. Залежно від того, на скільки відповідь задовольняє вказаним нижче критеріям, кількість набраних балів може зменшуватись.

При оцінюванні враховується:

уміння аналізувати нормативні документи відповідно часу і змісту документа; висловлювати власні судження з аналізу фактів і подій, що вплинули на появу окремих джерел цивільного права;

уміння користуватися відповідними понятійними інструментами, використання юридичних термінів;

визначення хронологічної послідовності історичних подій, уміння пов'язання історичних і юридичних фактів;

вміння користуватися знаннями нормативних актів для рішення конкретних правових норм і задач.

Критерії оцінювання:

Оцінка «відмінно» (**А,В**) ставиться у разі виконання всіх перелічених вище вимог. Вміння аналізувати і практично застосовувати власні судження і знання нормативних джерел і актів. Відповідне і акуратне оформлення роботи.

Оцінка «добре» (**С,Д**) виставляється у випадку, коли завдання в цілому виконано з використанням головних вимог, але студентом допущені незначні помилки в назвах документів, статтях, незначних фактах, прізвищах тощо. Оцінка «добре» може бути виставлена у випадку неакуратного виконання робіт і перекреслення, невідповідне оформлення основних доповідей. Немовне виконання практичної частини завдання (задачі).

Оцінка «задовільно» (**Д,Е**) виставляється в разі неповного висвітлення питань, недостатнього знання фактичного матеріалу, помилками в аналізі нормативних актів щодо істотних питань, не вирішення практичної частини роботи (задачі).

Оцінка «незадовільно» (**ФХ**) виставляється у випадку коли: студент допускає грубі помилки у фактичному матеріалі; не вміє аналізувати нормативні акти і інші джерела.

7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативні акти

1. Конституція України // ВВР України.— 1996.— № 30.— Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 3-302.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. № 18. – Ст. 144; № 19–20. – Ст. 144; № 21–22. – Ст. 144.
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4 (25.01.2002). – Ст. 27.
5. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 37-38. – Ст. 189.
6. Закон України "Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів" від 11 грудня 1991 р. №1963-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992.– №. – Ст. 150.

7. Закон України “Про систему оподаткування” від 25 червня 1991 р. №1251- XII // ВВР України. – 1991. – № 39. – Ст. 510.

8. Закон України “Про податок на додану вартість” 03 квітня 1997 р. № 168 // ВВР України. – 1997. – № 21. – Ст.156.

9. Закон України “Про податок на прибуток підприємств” 28 грудня 1994 р. № 334/94 // Урядовий кур'єр. – 1997. – №105-106.– Ст.

10. Закон України “ Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” від 21 грудня 2000 р. 2181-II // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 10. – Ст. 44.

11. Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб" від 22 травня 2003 р. № 889-IV 22 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №37. – Ст. 308

12. Закон України "Про плату за землю" від 03 липня 1992 р. №2535-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №38. – Ст. 560.

13. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09 липня 2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-50. – Ст. 376; № 51.– Ст. 376.

14. Закон України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" від 26 червня 1997 р. № 400/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №37. – Ст. 237.

15. Закон ВР УРСР “Про державну податкову службу України” від 12 квітня 1990 р. № 509-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 6. – Ст. 37.

16. Закон України “Про банки і та банківську діяльність” 07 грудня 2000р. // ВВР України. – 2001. – № 5-6, ст.30

17. Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг” 12 липня 2001 р. №2664// ВВР України. – 2002. – № 1, ст. 1

18. Закон України “Про страхування” 07 березня 1996 р. №85\96// ВВР України. – 1996. – № 18, ст. 78

19.Закон України “Про державну податкову службу” 04 грудня 1990 р. №509// ВВ України. – 1991. – № 6, ст. 37

20. Закон України “ Про національний банк України” 20 травня 1999р.№ 679// ВВР України. – 1999. – № 29, ст. 238

21. Декрет Кабінету Міністрів України “Про валютне регулювання та валютний контроль” 15-93 лютого 1993 р. №15-93// ВВР України. – 1993. – № 17, ст. 184

22. Декрет Кабінету Міністрів України “Податок на промисел” від 17 березня 1993 р. №24-93 // ВВР України. – 1993. – № 19. – Ст. 208.

Підручники і навчальні посібники

1. Брегін М.Г. та ін. Основи податкового законодавства. - Львів: Світ, 2000. - 88 с.
2. Бюджетне законодавство України: Бюджетний кодекс. Бюджетний процес. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - 416 с.
3. Дмитренко Е.С. Фінансове право України. Практикум. - К.: Атіка, 2003. - 216 с.
4. Зюнкін А.Г. Фінансове право: Опорний конспект лекцій. - 2-е вид., доп. - К.: МАУП, 2001.. - 144 с.
5. Карманов Є.В. Банківське право України: Навч.посібник. -Харків: Консум, 2000. - 464 с.
6. Качан О.О. Банківське право: Навч.посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2000. - 288 с.
7. Костюченко О.А. Банківське право: Навчальний посібник для вузів. - 2-ге вид. - К.: А.С.К., 2001. - 570 с.
8. Кучерявенко Н.П. Налоговое право: Учебник. - Харьков: Ле-гас, 2001. - 584 с.
9. Налоговое право: Учеб.пособие. / Сост. СВ. Александров. -Харьков: Консум, 1998. - 816 с.
10. Орлюк О.П. Фінансове право: Навч.посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 528 с.
11. Податкове законодавство України. / ДПАУ/ Ред. М.Я. Азаров. К.: Ін Юре, 1998. - ті. - 1983 с; 1999. - т. 2. - 1054 с; 1999.т. 3. - 1012 с; 1999. - т. 4. - 1238 с; 1999. - т.5. - 1282 с.
12. Финансовое право: Учебник. / Под ред. Н.Н. Пахомова. - Х.: ООО "Одиссей", 2003. - 448 с.
13. Фінансове право: Навчальний посібник. / Ред. Л.К. Воронова. -К.: Вентурі, 1998.- 383с.
14. Фінансове право: Підручник для вузів. / Ред. Л.К. Воронова. -2-ге вид., випр.та доп. - Харків: Консум, 1998. - 496 с.
15. Фінансове право: Хрестоматія: Посібник для юридичних вузів. / Ред. Ю.І. Шуліка. - К.: Вілбор, 1998. - 640 с.